

94

06

14. CEMAT ŠIROM EVROPE

Lisabon, Portugal 26-27.10. 2006.

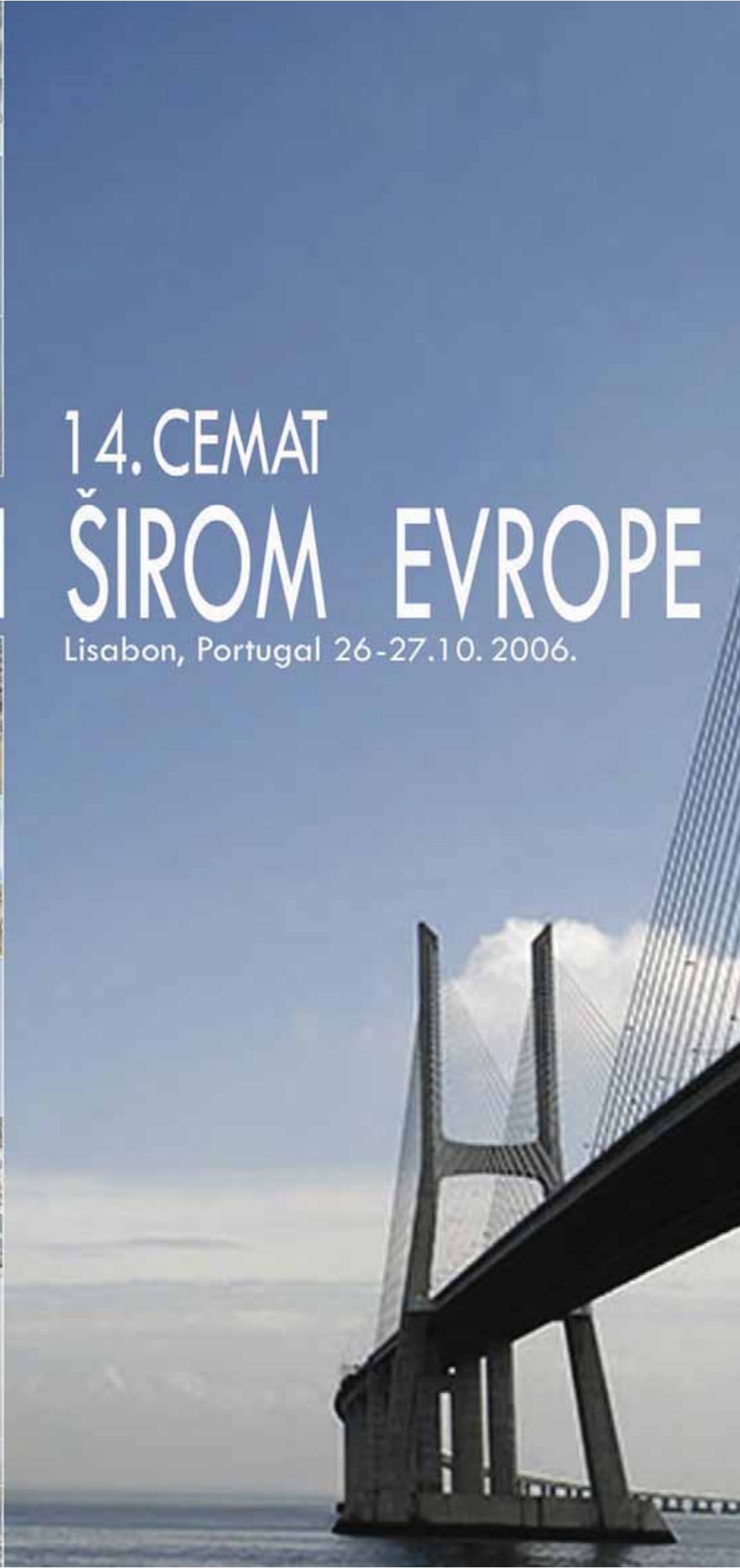
76

03

70

Biblioteka
PREVODI

Knjiga 1

Asocijacija prostornih planera Srbije

Beograd,
2009.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

502. 14 : 005 . 745 (469) "2006"
502. 131 . 1 : 711(4)
711(031)

ЕВРОПСКА конференција министара одговорних за просторно/регионално планирање Савета Европе (14 ; 2006 ; Лисабон)

Mostovi širom Evrope. / 14. Evropska konferencija ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje (CEMAT) , [Lisabon, Portugal, 26-27. oktobar] 2006.; [urednik Zoran Radosavljević]; [prevod Tijana Živanović, Aleksandar Marković]. – Beograd: Asocijacija prostornih planera Srbije, 2009 (Beograd: Forma B). - 82 str. : tabele ; 21 cm. – (Biblioteka Prevodi / Asocijacija prostornih planera Srbije ; knj. 1)

Prevod dela: Bridges over Europe. – Tiraž 300. – Str. 7-8: Predgovor/ Zoran Radosavljević. – Recnik: str. 58-32

ISBN 978-86-87857-01-8

a) Европска конференција министара одговорних за просторно/регионално планирање Савета Европе (14 ; 2006 ; Лисабон) б) Просторно планирање – Одрживи развој – Европа

COBISS.SR-ID 157314316

**14. EVROPSKA KONFERENCIJA MINISTARA ODGOVORNIH
ZA PROSTORNO/REGIONALNO PLANIRANJE (CEMAT)**

MOSTOVI ŠIROM EVROPE

Lisabon, Portugal, 26-27. oktobar 2006.

Izdavač:

Asocijacija prostornih planera Srbije
Beograd, Studentski trg 3/III

Za izdavača:

Dr Bogdan Lukić

Nazivi originalnih dokumenata:

14th European Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning (CEMAT), Bridges over Europe (Lisbon, Portugal, 26-27. october 2006.)

1. *Lisbon Declaration on "Networks for sustainable spatial development of the European continent: Bridges over Europe"*
2. *Resolution No. 1 on "Polycentric development: promoting competitiveness, enhancing cohesion"*
3. *Resolution No. 2 on "Territorial governance: empowerment through enhanced coordination"*
4. *Resolution No. 3 on "The Territorial Agenda of the European Union and its relation to CEMAT"*
5. *Resolution No. 4 on "The organisation of the 15th Session of the European Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning"*
6. *"CEMAT Glossary of key expression used in spatial development policies in Europe"*

Urednik:

Zoran Radosavljević

Prevod:

mr Tijana Živanović, Aleksandar Marković

Lektura i korektura:

mr Tijana Živanović, Zoran Radosavljević

Dizajn:

Olivera Školjević, Zoran Radosavljević, Zoran Đelov, Goran Redžepi

Prelom teksta:

Jasna Marićević, mr Aleksandar Đorđević

Štampa: Forma B, Beograd

Tiraž: 300

Beograd, mart 2009. godine

Pripremu i izdavanje ove publikacije pomoglo je Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije

SADRŽAJ:

PREDGOVOR	7
Lisabonska deklaracija o „Mrežama za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta: mostovi širom Evrope“	11
Rezolucija br. 1 o policentričnom razvoju: podstaci konkurentnost, poboljšati koheziju	21
Rezolucija br. 2 o upravljanju prostorom: jačanje kapaciteta kroz bolju koordinaciju	31
Rezolucija br. 3 o Teritorijalnoj agendi Evropske unije i njenoj vezi sa CEMAT-om	41
Rezolucija br. 4 o organizaciji 15. sednice Evropske konferencije ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje država članica Saveta Evrope	45
Rečnik ključnih termina koji se koriste u politikama prostornog razvoja u Evropi	49

PREDGOVOR

Evropska konferencija ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje (CEMAT), pod pokroviteljstvom Saveta Evrope, jedini je evropski forum koji okuplja države članice Evropske unije i one koje to nisu, u cilju uspostavljanja održivog prostornog i socio-ekonomskog razvoja evropskog kontinenta. Ideje CEMAT-a već više od 30 godina dominiraju evropskim prostorom kao orijentir i svetionik. Od 1970. godine do današnjih dana, razvijen je celovit i složen koncept prostornog razvoja koji se, između ostalog, karakteriše organizovanjem značajnog broja konferencija i simpozijuma i pripremanjem analitičkih izveštaja i dokumenata koji su adresirani evropskim državama.

Lisabonska deklaracija i prateće rezolucije¹, usvojeni na 14. sednici CEMAT-a održanoj 26. i 27. oktobra 2006. godine u Lisabonu (Portugal), rezultat su rada Komiteta visokih funkcionera CEMAT-a (CHF-CEMAT) od 2003. do 2006. godine na temu: *Mreže za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta: mostovi širom Evrope*. Osim što doprinose boljoj organizaciji evropske teritorije i omogućavaju da se nađu rešenja za probleme i izazove koji prevazilaze nacionalne okvire, ovi dokumenti favorizuju osećanje zajedničkog identiteta na relacijama Sever-Jug i Istok-Zapad, te se s pravom može reći da označavaju evoluciju nacionalnih i međunarodnih politika u ovoj oblasti. Naročito je značajno istaći njihov doprinos učvršćivanju saradnje između Saveta Evrope i Evropske unije: naime, prihvatanjem *Rezolucije br. 3 o Teritorijalnoj agendi Evropske unije i njenoj vezi sa CEMAT-om*, evropski ministri odgovorni za prostorno/regionalno planiranje obavezali su se da promovišu teritorijalnu saradnju i globalni pristup organizaciji teritorija na celokupnom evropskom prostoru, odnosno da preduzmu odlučne akcije koje bi doprinele jačanju konkurentnosti svih regiona evropskog kontinenta na svetskom nivou.

Imajući u vidu činjenicu da Srbija ulazi u period promena u svim sferama, pa i u domenu politika prostornog razvoja, Asocijacija prostornih planera Srbije je odlučila da prevede i publikuje dokumenta usvojena tokom održavanja 14. ministarske konferencije u Lisabonu. Smisao ovog izdanja je da doprinese da se domaća stručna javnost upozna sa aktuelnim evropskim tokovima u ovoj

¹ *Lisabonska deklaracija o mrežama za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta: mostovi širom Evrope*; *Rezolucija br. 1 o policentričnom razvoju: podstaći konkurentnost, poboljšati koheziju*; *Rezolucija br. 2 o upravljanju prostorom: jačanje kapaciteta kroz bolju koordinaciju*; *Rezolucija br. 3 o Teritorijalnoj agendi Evropske unije i njenoj vezi sa CEMAT-om*, i *Rezolucija br. 4 o organizaciji 15. sednice Evropske konferencije ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje država članica Saveta Evrope*.

oblasti sa jedne strane, a istovremeno i da olakša i učini uspešnom procenu pravca delovanja u predstojećem periodu.

Rečnik ključnih termina koji se koriste u politikama prostornog razvoja u Evropi, odštampan u drugom delu ove publikacije, pripremio je Komitet visokih funkcionera CEMAT-a (CHF-CEMAT) uz pomoć Žaka Robera, eksperta Saveta Evrope. Iako po obimu nevelik (sadrži samo 68 odrednica), može se nazvati svojevrsnim vodičem za "pismenost u struci" našeg doba. Namenjen je pre svega stručnjacima, ali može biti od koristi svim zainteresovanim za široko i složeno područje prostornog planiranja. Njegov značaj je dvostruk - na međunarodnom planu, ovaj rečnik će olakšati komunikaciju, kao i korišćenje stručne literature na drugim jezicima, a na domaćem planu će podstaći standardizaciju i unifikaciju stručne terminologije iz ove oblasti. Kao osnova za prevod na srpski jezik uzeti su originalni tekstovi na engleskom i francuskom jeziku. Pri tome bi trebalo imati u vidu da prevođenje na srpski jezik u pojedinim delovima skoro da nije bilo moguće bez uporednog tumačenja oba autentična teksta, komparacije njihovog smisla i traganja za smislom koji je najbliži našem jeziku. Za razliku od originala, prevod na srpski jezik je obogaćen važnim napomenama koje korisnike manje upućene u evropske integracije jasno informišu o čemu je reč.

U realizaciji ovog posla učestvovali su i dali podršku zaposleni u Sektoru za urbanizam, prostorno planiranje i stanovanje resornog Ministarstva. Svima im najiskrenije zahvaljujem.

Posebnu zahvalnost dugujem inženjeru Velimiru Tomiću za pomoć u pripremi *Izveštaja o primeni vodećih principa održivog prostornog razvoja evropskog kontinenta u Republici Srbiji* i drugih materijala za Konferenciju u Lisabonu.

Beograd, oktobra 2007.

Zoran RADOSAVLJEVIĆ
Nacionalni predstavnik u
Komitetu visokih funkcionera
Evropske konferencije ministara
odgovornih za prostorno/regionalno planiranje (CHF-CEMAT)

Štazbur, 27. oktobar 2006
14 CEMAT (2006) 1 & Fin

LISABONSKA DEKLARACIJA
o „Mrežama za održiv prostorni razvoj
evropskog kontinenta:
mostovi širom Evrope”

BRIDGE OVER EUROPE
PONTS A TRAVERS L'EUROPE
Lisboa, Portugal 26-27.10.2006

LISABONSKA DEKLARACIJA

o „Mrežama za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta: mostovi širom Evrope“

Koju su usvojili ministri odgovorni za prostorno/regionalno planiranje na 14. sednici Evropske konferencije ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje (CEMAT¹) u Lisabonu, 27. oktobra 2006. godine.

Mi, ministri država članica Saveta Evrope, učesnici na 14. sednici Evropske konferencije ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje (CEMAT) u Lisabonu, 27. oktobra 2006. godine, uvažavajući:

- opredeljenost Saveta Evrope da promovise ljudska prava, demokratski pluralizam i održiv socio-ekonomski razvoj, istaknut u različitim evropskim konvencijama i poveljama,
- opredeljenost Saveta Evrope da promovise održiv razvoj, na način na koji su to utvrdili predsednici država i vlada država članica Saveta Evrope na Trećem samitu (Varšava, 17. maj 2005.), a posebno opredeljenost CEMAT-a u pogledu ostvarivanja specifičnog cilja održivog prostornog razvoja koji je potvrđen u Vodećim principima za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta, usvojenim na 12. Sednici CEMAT-a 2000. godine, a koje je Komitet ministara Saveta Evrope preporučio državama članicama u dokumentu Rec. (2002) 1, kao i u Ljubljanskoj deklaraciji o prostornoj dimenziji održivog razvoja,

Imajući u vidu Perspektivu prostornog razvoja Evropske unije (ESDP²) koja je usvojena na Neformalnom sastanku ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje država članica Evropske unije u Potsdamu maja 1999. godine,

¹ Zvanična skraćena Saveta Evrope za Evropsku konferenciju ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje koja je izvedena od francuskog naziva „Conférence européenne des Ministres responsables de l'Aménagement du territoire“. *Prim. prev.*

² Skraćeni naziv dokumenta čiji naziv na engleskom jeziku glasi: „European Spatial Development Perspective“. Ova skraćena je u široj upotrebi nego skraćena na drugim jezicima i već je prihvaćena od strane stručne javnosti u Srbiji. S obzirom da se sadržaj ovog dokumenta prevashodno odnosi na prostor Evropske unije, reč „European“ treba tumačiti u kontekstu Unije, a ne čitavog evropskog kontinenta. *Prim. prev.*

Uzimajući u obzir Teritorijalnu agendu Evropske unije koju izrađuju države članice Evropske unije i koju će ministri EU odgovorni za prostorni razvoj usvojiti na Neformalnom sastanku u Lajpcigu 24. i 25. maja 2007. godine,

Polazeći od načela i ciljeva sadržanih u programu rada Komiteta visokih funkcionera za period 2004-2006, u kojima je istaknuta tema „Mreže za održiv prostorni razvoj: mostovi širom Evrope“, a uzimajući u obzir i druge prioritetne teme iz ovog programa,

- izuzetan značaj i uvažavanje principa i zahteva policentričnosti i upravljanja prilikom utvrđivanja okvira za konsolidaciju i dinamizaciju socio-prostornog razvoja i teritorijalnu koheziju između različitih prostornih celina i društvenih zajednica u Evropi,
- poseban geografski položaj naše zajedničke Evrope čiji se raznovrsni potencijali mogu iskoristiti putem utvrđivanja odgovarajućih politika i njihovog odgovornog sprovođenja kroz sporazume, saradnju i solidarnost među narodima i upravama naših država, regiona i lokalnih zajednica,
- našu spremnost da nastavimo sa promovisanjem integralnog pristupa teritorijalnoj koheziji i prostornoj integraciji kroz uravnoteženiji socio-ekonomski razvoj regiona, bolju koheziju i konkurentnost, uz poštovanje raznovrsnosti i specifičnosti Evrope, kao i identiteta njenog stanovništva.
- ulogu lokalnih i regionalnih vlasti Evrope u primeni principa održivosti,
- aktuelne procese evropskih integracija – priključenje novih država članica Savetu Evrope i najveće proširenje Evropske unije do sada, koji predstavljaju važne etape u jačanju kohezije na evropskom nivou.

Usvajamo sledeću Deklaraciju:

Sve veći značaj mreža

Podstičući međuzavisnost različitih činilaca i prostornih celina, mreže, koje se sastoje iz čvorova i njihovih direktnih i indirektnih veza, fundamentalni su činilac savremenog društva i osnovno sredstvo za uspostavljanje novih mostova širom Evrope.

Svaki čvor mreže raspolaže sa ograničenim brojem resursa i zavisi od resursa drugih čvorova. Uloga i efikasnost mreže uslovljene su, kako kvalitetom resursa (prevashodno ljudi i organizacija) svakog čvora ponaosob, tako i kvalitetom interakcije i deobe resursa. Ovo je posebno važno za savremeno društvo koje se zasniva na znanju, u kome je koordinacija resursa namenjenih za istraživanje i razvoj i širenje informacija i znanja od presudnog značaja za podsticanje kreativnosti, inovacija i konkurentnosti. U tom smislu, mreže

predstavljaju neophodno sredstvo za ostvarivanje ciljeva Lisabonske strategije.

Izgradnja budućnosti Evrope pretpostavlja jačanje interakcije i razmene na regionalnom, nacionalnom i evropskom nivou, kao i razmenu sa širim globalnim prostorom, jer dinamične mreže zahtevaju povezivanje sa drugim/eksternim mrežama i sistemima. Mreže je neophodno uspostavljati i graditi u vidu „mostova“ za održiv prostorni i socio-ekonomski razvoj evropskog kontinenta. Uspeh održivog razvoja uslovljen je jačanjem interakcije između različitih sistema; jake mreže mogu doprineti održivosti.

Virtuelne mreže, posebno mreže za saradnju, zahtevaju postojanje infrastrukturnih mreža koje omogućavaju komunikaciju i razmenu. Za integraciju evropskog prostora od najvećeg značaja su saobraćaj (uključujući unutrašnje plovne puteve i primorske autoputeve) i informacione i komunikacione tehnologije (ICT³). Izveštaj Evropske unije „Mreže za mir i razvoj“ o širenju glavnih transevropskih saobraćajnih koridora ka susednim zemljama i regionima, predstavlja važan korak ka uspostavljanju dobrih panevropskih veza.

Mreže su sredstvo za bolje upravljanje: razmena znanja i pozitivnih iskustava, *benchmarking* i kolektivno permanentno obrazovanje, angažovanje, praćenje i transparentnost predstavljaju nove načine za promovisanje konkurentnog prilagođavanja izazovima globalizacije i teritorijalne kohezije.

Utvrđivanje prioriteta u oblasti saradnje i umrežavanja

Gradovi i polovi regionalnog razvoja su primarni čvorovi nacionalne i transnacionalne razmene i raspodele dobara i usluga; oni su, takođe, rasadnici znanja, kulture, informacija i inovacija. Mreže gradova imaju nezamenjivu ulogu u širenju pozitivnih iskustava, u razvoju i testiranju novih ideja u pogledu održivosti, konkurentnosti, policentričnog razvoja i socijalne integracije. Urbana saradnja i urbane mreže, poput nedavno osnovane Evropske mreže znanja o urbanim pitanjima (EUKN⁴) treba da budu pojačane. Kako bi vodile bolju urbanu politiku, države članice Saveta Evrope trebalo bi da počnu od ovog iskustva prilikom širenja ciljnih informacija i znanja.

Nova uloga koju gradovi i regioni imaju u globalnoj privredi i ekonomiji zasnovanoj na znanju, opravdava potrebu za tematskim umrežavanjem evropskih gradova. Lokalne aktivnosti u domenu inovacija, zapošljavanja,

³ Opšteprihvaćena skraćenica koja je izvedena od engleske složenice: „information and communication technologies“. *Prim. prev.*

⁴ Skraćenica od punog naziva Mreže na engleskom jeziku: „European Urban Knowledge Network“. *Prim. prev.*

ekonomskog rasta, održive mobilnosti, urbane regeneracije ili integracije migranata samo su neki od primera oblasti u kojima urbane mreže mogu da budu naročito efikasno sredstvo za prikupljanje novih saznanja i informacija. Ovde bi valjalo istaći doprinos inicijativa Evropske unije URBACT⁵ i INTERREG III⁶ i nadu da će budući programi Evropske prostorne saradnje nastaviti da podstiču tematsku saradnju među evropskim gradovima.

Raznovrsnost kultura i teritorijalnih identiteta predstavlja neprocenljiv potencijal za prostorni razvoj. Mreže građanskih udruženja i različite socijalne grupe, kao i socijalne mreže koje nastaju kao posledica društvenih procesa i migratornih tokova, čine kompleksan splet socijalnih aspekata u okviru prostornih odnosa. Mreže građanskih udruženja i mreže iz domena kulture, i to ne samo one koje za cilj imaju valorizaciju evropske baštine već i one koje podržavaju razmenu u svrhu razvoja kreativnosti i inovacija, u budućnosti moraju da uživaju veću podršku na čitavom evropskom prostoru.

Kreiranje i korišćenje zaštićenih prirodnih područja, bez obzira na nivo pravne i druge zaštite, od strateškog je značaja za identitet i održivost Evrope. Jačanje panevropskih ekoloških mreža podrazumeva uspostavljanje tzv. *zelenih mostova* što treba podržati ne samo u cilju očuvanja prirode i biološke raznolikosti, već i očuvanja karaktera predela.

Predeli, posebno kulturni, značajan su deo evropske prirodne i kulturne baštine i samim tim doprinose stvaranju evropskog identiteta i razvojnog potencijala. Njihova raznovrsnost i kvalitet trebalo bi da čine osnov za kreiranje Evropske mreže predela u okviru sprovođenja Evropske konvencije o predelu.

Sve evropske zemlje suočene su sa izazovom integralnog ruralnog razvoja. Pored toga što često spadaju u periferne zone, ruralna područja se odlikuju malom gustinom naseljenosti, starenjem populacije i nedovoljno razvijenom

⁵ Cilj programa URBACT je kako da podstakne razmenu iskustava između evropskih gradova i aktera koji su bili uključeni u Programe URBAN (Inicijativa Evropske unije za rešavanje kompleksnih problema života u gradskim sredinama, sa posebnim osvrtom na gradske četvrti suočene sa ekonomskom, socijalnom i ekološkom degradacijom), tako i da unapredi aktivnosti na lokalnom i regionalnom nivou u slučaju kada su identifikovani zajednički problemi. Program URBACT se posebno bazira na razmeni iskustava stečenih tokom sprovođenja EU inicijative URBAN II (2002-2006), koja se najviše bavila razvojem i sprovođenjem inovativnih strategija urbane regeneracije i to sa ekonomskog, socijalnog i ekološkog aspekta. Program URBACT učestvuje u finansiranju širokog spektra aktivnosti (tematske mreže, radne grupe, studije, obuka itd, a Programom upravlja Francuska, posredstvom Interministrarske delegacije za grad. *Prim. prev.*

⁶ INTERREG III je Inicijativa EU čiji cilj je da stimuliše međuregionalnu saradnju u periodu 2000-2006. U fokusu INTERREG III inicijative nalazi se ekonomska i socijalna kohezija koja treba da proistekne iz napora na uspostavljanju ravnomernog razvoja kontinenta, zasnovanog na transgraničnoj, transnacionalnoj i međuregionalnoj saradnji. *Prim. prev.*

mrežom urbanih naselja. Mala gustina ekonomskih i socijalnih aktera ukazuje na stratešku ulogu umrežavanja i saradnje. Koncept „ruralnog pola razvoja“ mogao bi biti pogodan za organizaciju saradnje u ruralnim područjima u kojima postoji jedan ili više malih gradova, koristeći na različite načine endogeni potencijal ovih područja. U tom smislu, trebalo bi napraviti bilans iskustava stečenih u okviru EU inicijative LEADER⁷, koji bi bio osnov za kreiranje evropske mreže znanja o aktivnostima u oblasti ruralnog razvoja.

Jačanje kapaciteta za proizvodnju, usvajanje i širenje znanja u oblasti integralnog prostornog uređenja i razvoja je od suštinskog značaja. Države članice bi trebalo da ispituju i unaprede metodološke aspekte, upravljanje, procedure praćenja i evaluacije projekata, planova i mera, kao i da donesu odgovarajuću strategiju obuke i širenja znanja. Služeći se postojećim evropskim iskustvima, kao na primer iskustvom ESPON⁸-a, države članice bi mogle aktivno da učestvuju u izgradnji panevropskih mreža i da formulišu politike javnog sektora koje bi doprinele dostizanju integralnijeg i uravnoteženijeg razvoja.

U obzir bi trebalo uzeti i rasprave koje se trenutno vode o evropskom priobalju. Prostorno planiranje u primorskim oblastima i integralno upravljanje priobalnim zonama, posebno kada je reč o primorskim autoputeva i mešovitim namenama u zoni priobalja, mogu da imaju veoma važnu ulogu u razvoju mreža širom Evrope.

Doprinos mreža održivom prostornom razvoju

Panevropske mreže mogu doprineti jačanju konkurentnosti i inovacija unapređujući pri tom teritorijalnu koheziju, ali se ne mogu smatrati univerzalnim rešenjem kada teritorijalna kohezija nije prisutna, kada je prisutan „neodrživ“ razvoj ili kada postoji prostorna neravnoteža.

Asimetričnost mreža može da se prevaziđe isticanjem uloge saradnje između perifernih regiona i jačanjem mreža kao instrumenata za širenje znanja.

⁷ LEADER je još jedna od Inicijativa EU koja za cilj ima promovisanje održivog i svakog drugog razvoja u ruralnim područjima Evropske unije. *Prim. prev.*

⁸ ESPON je najšire prihvaćena skraćenica za Mrežu za posmatranje prostornog planiranja. Izvedena je od punog naziva Mreže na engleskom jeziku: „European Spatial Planning Observation Network“. ESPON je Inicijativa EU koja se razvila u okviru inicijative INTERREG III, i koja okuplja istraživače i stručnjake iz različitih zemalja Evropske unije i šire. Među osnovnim ciljevima mreže treba istaći: analizu prostornih trendova i neravnomernosti u Evropi, proveru i unapređenje sprovođenja ESDP-a, promovisanje prostornog aspekta u okviru politika EU, bolju koordinaciju odluka koje imaju prostorne implikacije, povezivanje donosioca odluka, uprave i nauke, stvaranje evropske „prostorne“ naučne zajednice... Zahvaljujući veoma povoljnoj oceni Evropske komisije o korisnosti ovog programa, aktivnosti ESPON-a će se nastaviti i u periodu 2007-2013. (ESPON 2). *Prim. prev.*

Države članice bi trebalo da razmotre različite nivoe na kojima mreže funkcionišu kao i moguće interakcije koje se između ovih nivoa mogu javiti. Inovativni modeli i iskustva saradnje na nivou prostora najpre se mogu uspostaviti na transnacionalnom nivou. Transgranične mreže je moguće formirati učvršćivanjem strateške saradnje između gradova i regiona i kreiranjem socijalnih, ekonomskih, ekoloških ili kulturnih mreža. Ovo treba uzeti u obzir prilikom koncipiranja i sprovođenja politika prostornog razvoja.

Iako Internet predstavlja moćno sredstvo podrške za umrežavanje, a povećanje pristupa Internetu mora da bude prioritetni cilj, ne treba zaboraviti da umrežavanje podrazumeva interakciju među ljudima, organizacijama i teritorijama. U tom smislu, potrebno je izbeći da web site postane zamena za stvarnu i efikasnu mrežu.

U kontekstu svega dosad rečenog, mi, ministri odgovorni za prostorno/regionalno planiranje država članica Saveta Evrope:

Ističemo:

- Da je Evropska konferencija ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje (CEMAT) Saveta Evrope jedini evropski forum koji okuplja države članice EU i one koje to nisu, u cilju uspostavljanja održivog prostornog i socio-ekonomskog razvoja evropskog kontinenta.
- Da Evropska konferencija ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje (CEMAT) pruža okvir za podršku različitim inicijativama koje podstiču donošenje nacionalnih i transnacionalnih strategija za održiv prostorni i socio-ekonomski razvoj evropskog kontinenta.
- Da CEMAT treba da koncipira nadnacionalne strategije prostornog uređenja sa fokusom na integralan pristup i koordinaciju sektorskih politika koje imaju prostorne implikacije, oslanjajući se na iskustvo Panevropske mreže CEMAT-ovih regiona inovacija i na saradnju između različitih država članica u okviru EU inicijative INTERREG. Ovim strategijama bi trebalo ostvariti trajnu komplementarnost između CEMAT-a i inicijativa za saradnju Evropske unije, umesto da se ove inicijative dupliraju.
- Da CEMAT treba da igra najvažniju ulogu u razvoju, jačanju i diverzifikaciji mreža za saradnju na nivou Evrope, jer su ove mreže neophodne za održiv prostorni razvoj i teritorijalnu koheziju evropskog kontinenta.
- Da je neophodno prevazići asimetričnost ovih mreža, ističući ulogu saradnje ne samo između centralnih već i između perifernih regiona, a u cilju

unapređivanja teritorijalne kohezije i podsticanja konkurentnosti, inovacija i kreativnosti u Evropi.

- Da je od suštinske važnosti zaštititi koordinaciju i saradnju između različitih umreženih država članica i njihovih nacionalnih, regionalnih i lokalnih vlasti, od glavnih politika javnog sektora u oblasti prostornog uređenja ili politika koje imaju uticaj na različitim nivoima delovanja. Ova koordinacija bi mogla biti pokretač *benchmarking* procesa. Tematske prostorne mreže bi trebalo da funkcionišu kao mreže za stimulisanje procesa permanentnog obrazovanja u domenu prostornog razvoja i trebalo bi da podstaknu inovativne procese u različitim zemljama.
- Da je neophodno stimulisati stvaranje specifičnih „okruženja za formiranje mreža“ na nekoliko nivoa delovanja i sa različitim sektorima uprave i društva, a koja bi bila u stanju da iniciraju proces formiranja mreža i podstaknu proces efikasnog i širokog permanentnog obrazovanja. Da bi pospešile panevropsko umrežavanje i saradnju, države članice bi trebalo da preduzmu mere u okviru CEMAT-a, evropske prostorne saradnje i nove Politike susedstva.
- Da je za razvoj mreža neophodno više pažnje posvetiti ljudima i organizacijama, kako bi se poboljšao kapacitet za interakciju, asimilaciju i usvajanje eksternih saznanja u različitim državama članicama.
- Da su istraživanja u oblasti prostornog razvoja neophodan preduslov za formulisanje odgovarajućih prostornih politika, ali da ona ne smeju da se dupliraju. Za unapređenje znanja o prostoru na evropskom nivou neophodno je povećati saradnju i učešće u postojećim istraživačkim mrežama, kao što je Evropska mreža za posmatranje prostornog planiranja (ESPON).
- Da Vodeći principi za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta (Vodeći principi CEMAT-a) predstavljaju okvir za evaluaciju projekata i mera važnih za politiku prostornog planiranja i utvrđivanje programa saradnje između CEMAT-a i Evropske unije, a sa ciljem da se stvore novi oblici upravljanja prostorom putem formiranja mreža na celom evropskom kontinentu.

Apelujemo na:

- Države članice Saveta Evrope da rade na jačanju, diverzifikaciji i sprovođenju mreža za saradnju u oblasti prostornog razvoja i da na taj način stvore sinergiju za uspostavljanje održivog prostornog i socio-ekonomskog razvoja evropskog kontinenta.

- Komitet ministara, Parlamentarnu skupštinu, Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Saveta Evrope, kao i Evropsku uniju da podrže pristup umrežavanja na transevropskom nivou kao efikasno sredstvo za unapređivanje održivog prostornog i socio-ekonomskog razvoja i stvaranje mostova širom Evrope.
- Savet Evrope i Evropsku uniju da podrže proširenje završnih preporuka izveštaja „Zajednička ambicija za evropski kontinent“ i da jačanje saradnje uvrste među pitanja prostornog razvoja.
- Savet Evrope i Evropsku uniju da poboljšaju saradnju u oblasti prostornog razvoja i definišu alate koji bi olakšali uspostavljanje transevropske prostorne saradnje između država članica Evropske unije i onih koje to nisu, kao i saradnje sa susednim zemljama, kako bi se sprečio nastanak neravnomernog i „neodrživog“ razvoja evropskog kontinenta.

U okviru naših nadležnosti i mogućnosti, obavezujemo se da ćemo:

- Nastaviti sa sprovođenjem Vodećih principa CEMAT-a;
- Nastaviti da radimo na promovisanju prostorne dimenzije održivog razvoja, u skladu sa Ljubljanskom deklaracijom usvojenom na 13. CEMAT-u;
- Na nacionalnom i transnacionalnom nivou, raditi na stvaranju uslova za podsticanje i jačanje mreža za prostornu saradnju u okviru CEMAT-a, a sa ciljem uspostavljanja održivog prostornog i socio-ekonomskog razvoja čitavog evropskog kontinenta.

Srežba, 27. Oktobar 2006
14 CEMAT (2006) 13 Final

REZOLUCIJA br. 1
o policentričnom razvoju:
podstaci konkurentnost, poboljšati koheziju

REZOLUCIJA br. 1

o policentričnom razvoju: podstaći konkurentnost, poboljšati koheziju

usvojena na 14. sednici Evropske konferencije ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje (CEMAT) država članica Saveta Evrope, u Lisabonu (Portugal), 27. oktobra 2006. godine

Ministri odgovorni za prostorno/regionalno planiranje država članica Saveta Evrope,

Podsećajući da su na 12. sednici Evropske konferencije ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje (CEMAT) održanoj u Hanoveru (Nemačka) 7. i 8. septembra 2000. godine usvojeni Vodeći principi za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta (Principi CEMAT-a) sa ciljem da se stvori koherentna strategija za integralan i ravnomeran regionalni razvoj evropskog kontinenta, zasnovana na subsidijarnosti i reciprocitetu, a čije sprovođenje je Komitet ministara preporučio državama članicama (Rec. (2002)1);

Pozivajući se na II deo Principa CEMAT-a sa naslovom „Politika prostornog razvoja u Evropi: novi kontinent – veliki izazovi i mogućnosti“¹, u kome je posebna pažnja posvećena interkontinentalnim odnosima, kao strateškim elementima prostornog razvoja, i velikim evropskim regionima, kao polazištu za međusobnu podršku i saradnju;

Pozivajući se na IV deo Principa CEMAT-a, posvećen „Principima planske politike održivog razvoja u Evropi“, a posebno „Promovisanju teritorijalne kohezije kroz uravnoteženiji društveni i ekonomski razvoj regiona i poboljšanu konkurentnost“;

Imajući u vidu odluku Komiteta ministara Saveta Evrope od 7. februara 2001. godine (740/9.1 – CM(2001)6) da se prilikom odlučivanja o projektima koji imaju uticaj na prostor u obzir uzmu Principi CEMAT-a;

¹ Prevod „Vodećih principa za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta“ objavljen je u časopisu prostornih planera i studenata prostornog planiranja „Prostor“, broj 12 (maj 2004.). Delovi teksta Rezolucije u kojima se poziva na sadržaj Vodećih principa, preuzeti su iz pomenutog prevoda. *Prim. prev.*

Podsećajući na Ljubljansku deklaraciju CEMAT-a o prostornoj dimenziji održivog razvoja (2003), u kojoj je policentrični razvoj prikazan kao suštinska politika koju treba unaprediti kako bi se na odgovarajući način odgovorilo na najveće izazove održivog prostornog razvoja evropskog kontinenta;

Sledeći principe i ciljeve sadržane u programu rada Komiteta visokih funkcionera za period 2004-2006 u kojima se ističe tema „Mreže za održiv prostorni razvoj: mostovi širom Evrope“ kao i druge prioritetne oblasti - uloga policentričnog razvoja i upravljanje prostorom;

Imajući u vidu Perspektivu prostornog razvoja Evropske unije (ESDP), usvojenu na Neformalnom sastanku ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje država članica Evropske unije, održanom u Potsdamu maja 1999. godine, u kojoj je policentrični razvoj predstavljen kao osnovni koncept prostornog razvoja u Evropi;

Uzimajući u obzir činjenicu da sve izraženije socijalne razlike predstavljaju pretnju za teritorijalnu koheziju Evrope, a da istraživači, kreatori politika i političari policentrični razvoj sve češće vide kao moguć dugoročni model prostorne organizacije, koji može da se suprotstavi ovom problemu;

Usvajaju ovu rezoluciju koja za cilj ima političko angažovanje u pogledu **efikasnog podsticanja policentričnog razvoja, i to putem kreiranja i upotrebe inovativnih politika, strategija i mehanizama za implementaciju**. Ova rezolucija preporučuje vladama država članica da prihvate sledeće predloge za dugoročno poboljšanje efikasnosti policentričnog razvojnog modela na prostoru Evrope, kao i za njegovo sprovođenje.

1. Analiza koncepta policentričnog razvoja

Definicije i interpretacije koncepta policentričnog razvoja nisu ni dovoljno jasne ni dovoljno usaglašene. Potrebno je reći da značenje policentričnog razvoja u potpunosti zavisi od konteksta (na primer od različitih prostornih i demografskih karakteristika neke zemlje, njene urbane strukture, njene institucionalne organizacije, dinamike njenih lokalnih tržišta...).

Na osnovu Vodećih principa CEMAT-a i Perspektive prostornog razvoja Evropske unije (ESDP) možemo da zaključimo da je neophodno izdvojiti prostorne izazove koji se javljaju kao posledica konkurentne privrede zasnovane na znanju i razrađene u Lisabonskoj strategiji. Prethodne analize su ukazale na postojanje velikih razlika u konkurentnoj privredi na prostoru Evrope. U tom kontekstu, policentričnost je prikazana kao funkcionalno sredstvo kojim bi se, podstičući istovremeno ekonomsku konkurentnost, obezbedila teritorijalna kohezija. Kombinujući postojeće „rezervoare“ znanja,

logističke i ekonomske funkcije, moguće je podstaći rast većeg broja centara konkurentnosti koji bi, zatim, mogli da se umreže sa postojećim razvojnim polovima širom Evrope i na taj način utiču na stvaranje održivije razvojne strukture.

Da rezimiramo, policentričnost je sveobuhvatna tema koja objedinjuje više koncepata; u tom smislu, teško je, ako ne i nesmotreno, pokušavati da se pronađe precizna definicija ovog pojma. Međutim, iako ne postoji opšta definicija policentričnog razvoja, pojedini principi bi mogli da budu opšteprihvaćeni, i to:

Policentrični razvoj kao skup isprepletanih mreža

Prilikom kreiranja politika prostornog razvoja na različitim nivoima uprave, trebalo bi uzeti u obzir postojanje policentričnih mreža koje se međusobno preklapaju. Ipak, prethodno treba jasno reći da postoji širok spektar prostornih konfiguracija centara na različitim prostornim nivoima.

Pojedini urbani centri mogu biti globalni, nacionalni ili regionalni centri, a mogu biti i centri sva tri ranga. Na nivou evropskog kontinenta može se definisati nekoliko osnovnih scenarija: (1) jake prestonice država nasuprot perifernih gradova; (2) transnacionalni ili prekogranični regionalni centri; (3) hijerarhija metropola i regionalnih centara bez obzira na granice; (4) nacionalna hijerarhija različitih centara prilagođena svakoj zemlji ponaosob.

Posmatrano iz ugla razvojnih politika, policentrične mreže bi trebalo koncipirati tako da se prevaziđu istorijske barijere, posebno one koje se odnose na lokalne kulturološke rivalitete, nacionalne administrativne granice, fizičku udaljenost i nedostatak komunikacija.

Komplementarnost kao temelj policentričnog razvoja

Politike prostornog uređenja treba aktivno da podstiču funkcionalnu komplementarnost i saradnju između različitih nivoa upravljanja, jer se na taj način povećava opravdanost policentričnog razvoja. Urbani sistemi i funkcije, uključujući i urbane centre male i srednje veličine u ruralnim područjima (kao i veze između ovih centara i njihovog zaleđa), bi trebalo da dobiju oblik mreže, kako bi se povećala i valorizovala njihova potencijalna komplementarnost.

Policentrični razvoj kao integralni međusektorski cilj na više nivoa

Kao posledica uvođenja novih prostornih obuhvata, veće potrebe za saradnjom između različitih političkih tela i organa uprave, veće podrške

građanskim udruženjima i zahteva za sve većim učešćem javnosti, dosadašnja iskustva ukazuju na postojanje veze između ciljeva policentričnog razvoja i potrebe za sve većom integracijom različitih disciplina.

Kao prvi korak ka utvrđivanju prioriteta i ka daljem dogovaranju o operacionalizaciji horizontalne i vertikalne transgranične saradnje, preporučuje se priprema uporedivih informacija o prostoru na nivou regiona. S obzirom da su velike razvojne nejednakosti ponekad više izražene unutar regiona a ne između njih, posebnu pažnju treba posvetiti podsticanju međuregionalne saradnje.

Sprovođenje policentričnog razvoja kao osnov teritorijalne kohezije

U okviru debate koja se trenutno vodi o perspektivama prostornog razvoja, ističe se pitanje na koji način bi policentrični razvoj mogao da utre put teritorijalnoj koheziji. Zadatak daljih istraživanja je da se utvrdi način na koji treba koncipirati buduće instrumente za sprovođenje politika, fokusirajući se na sinergiju koja postoji između politika prostornog uređenja na različitim nivoima i, konsekvntno tome, na veze koje se javljaju između policentričnog razvoja, teritorijalne konkurentnosti i teritorijalne kohezije.

2. Sprovođenje policentričnog razvoja: izazovi i šanse

a) Postizanje političkog konsenzusa

Scenariji policentričnog razvoja će biti pravi izazov za postizanje političkog konsenzusa. Svaki scenario će imati različite implikacije u pogledu troškova i dobiti, dobitnika i gubitnika, političke i ekonomske izvodljivosti, socijalnih i ekoloških posledica. Razvojne strategije bi trebalo unapred da razjasne pomenute uticaje i da obezbede najveći mogući stepen transparentnosti u odnosu na geografske prioritete za investiranje.

b) Finansiranje okvira za otklanjanje nejednakosti

Da bi se regionalne nejednakosti otklonile, policentrični razvoj se oslanja na skrivene potencijale i postojeće veze, posebno one koje su ranije bile sputavane državnim granicama. Policentrični razvoj podrazumeva utvrđivanje potencijala za rast, gde gradovi predstavljaju ekonomske motore koji su neophodni za endogeni regionalni razvoj. Policentrični razvoj bi trebalo da bude ključna tematika u momentu kada države članice odlučuju o raspodeli sredstava za politike prostornog uređenja u svojoj zemlji.

c) Uvođenje novih razvojnih instrumenata i veće angažovanje endogenih/lokalnih resursa

Tradicionalni instrumenti prostornog planiranja kombinuju „štapove“ kontrole i usmeravanja razvoja sa „šargarepama“ subvencija, podsticajnih mera i drugih instrumenata za stimulisanje tržišta. Ekonomska efikasnost često ugrožava socio-prostornu pravičnost. Tradicionalni „čvrsti“ instrumenti upravljanja prostorom su isuviše usmereni ka investiranju u infrastrukturu. Sprovedenje odgovarajućih „čvrstih“ politika će zavisiti, pre svega, od finansijskog angažovanja država članica.

Postojeća sektorska konkurencija takođe onemogućava primenu optimalne strategije policentričnog razvoja. Prilikom izrade strategija policentričnog razvoja trebalo bi već na početku u obzir uzeti teškoće koje se javljaju u pogledu koordinacije sektorskih politika, zbog čega je neophodno blagovremeno postići politički konsenzus o ovoj koordinaciji.

d) Podsticanje jačanja kapaciteta

Uspostavljanje policentričnih mreža na regionalnom i/ili lokalnom nivou zahteva izgradnju institucionalnih kapaciteta u onim regionima i opštinama koje imaju slabiju tradiciju uspostavljanja partnerskih odnosa i koalicija. Ovo će biti poseban izazov u veoma centralizovanim državama, gde će do izražaja doći veza između razvoja mehanizma upravljanja i policentričnih modela prostornog razvoja.

e) Sve veća potreba za partnerstvom

Zadatak policentričnog razvoja je suočavanje sa razlikama u rastu. U tu svrhu uspostavljaju se različiti vidovi partnerstva. Pomak ka horizontalnoj i ka vertikalnoj saradnji između različitih nivoa uprave (kao i između uprave i organizacija koja deluju van javnog sektora, posebno privatnih preduzeća) i integracija različitih nadležnosti, danas predstavljaju težište efikasnog upravljanja širom Evrope.

f) Pomak ka strateškim procesima prostornog uređenja

Tradicionalno planiranje je, kao instrument Vlade za ostvarivanje poželjnih promena unutar prostorne strukture, tokom poslednje tri decenije doživelo niz promena kako bi se prilagodilo novom ekonomskom i socijalnom ambijentu. Kao odgovor na sve dinamičnije socijalne, ekonomske i prostorne promene u

mnogim evropskim zemljama su primenjeni racionalizovani² procesi prostornog planiranja. Ovaj novi vid prostornog planiranja je bolje prilagođen daljem razvoju policentričnog razvoja.

g) Potreba za efikasnim upravljanjem prostorom

Vlade su potpuno svesne činjenice da aktivno upravljanje promenama u prostoru pretpostavlja efikasnu i demokratsku političku orijentaciju, dugoročnu saradnju i zajedničku viziju razvojnih koncepata i ciljeva na različitim nivoima uprave; na tome se zasniva i željena promena i participacija glavnih aktera i zainteresovanih strana u procesu implementacije planskih rešenja. Upravo ti principi čine sastavni deo koncepta upravljanja prostorom. Oni treba da budu poznati svim učesnicima u procesu izrade strategija.

h) Upravljanje prostorom kao osnov policentričnog razvoja

Sve policentričnije forme prostornog uređenja stoje u tesnoj vezi, odnosno, zahtevaju sve policentričnije oblike uprave. U mnogim zemljama, međutim, upravljanje na međunivoima predstavlja problem. Ovo upravljanje često je ograničeno na kontrolisanje samo nekih sektora, kao što su pojedine zdravstvene i obrazovne usluge, strukturno planiranje, regionalni javni saobraćaj i regionalni ekonomski razvoj. Ono može da posluži kao tampon između državnih i lokalnih vlasti, a povremeno preuzima i korisnu ulogu „kontrolora“. Prekogrančni i kosmopolitski regionalizam nudi se kao proaktivna alternativa ponekad restriktivnom lokalizmu.

Policentrizam zahteva postojanje odgovarajućih administrativnih i organizacionih struktura koje mogu da podstaknu pravičnu podelu i raspodelu različitih regionalnih resursa, i koje mogu da apsorbuju ograničenja i negativne uticaje prostornih odluka čiji efekat često prevazilazi lokalne administrativne granice.

3. Ocena i praćenje policentričnog razvoja: razvoj znanja i praktičnih iskustava

a) Suočavanje sa raznovrsnošću evropskog prostora

Velika socio-kulturna, politička, institucionalna i administrativna raznovrsnost država članica CEMAT-a podrazumeva širok spektar modaliteta prilagođavanja na efikasnije vidove policentričnog razvoja. U tom kontekstu

² Pod racionalizovanim postupcima prostornog planiranja podrazumeva se uprošćavanje zakonskih procedura, brža izrada prostornih planova i strategija i efikasnije korišćenje raspoloživih finansijskih sredstava. *Prim. prev.*

suočeni smo sa složenim, ali neizbežnim zadatkom da definišemo najbolju strategiju za primenu principa upravljanja prostorom. Države članice bi trebalo da ulažu što je moguće veće napore u ciljno i konstantno podsticanje širenja postojećih znanja i praktičnih iskustava u vezi sa koncipiranjem i sprovođenjem policentričnog razvoja.

b) Definisane i praćenje nacionalnih modela prilagođavanja

Promene unutar nacionalnog konteksta bi trebalo pratiti i interpretirati sa velikom pažnjom - države članice bi ove aktivnosti trebalo da shvate kao glavni politički cilj, kako bi se maksimizirao potencijal za implementaciju principa policentričnog razvoja. Imajući u vidu slične eksperimente koji se odvijaju na nivou Evropske unije i Saveta Evrope, Komitet visokih funkcionera bi trebalo da bude zadužen za praćenje ovog, posebno važnog, pitanja. Komitet bi trebalo da se postara za širenje istraživanja koja se trenutno odvijaju u različitim državama članicama. Pored toga, on bi trebalo da obezbedi koordinaciju između ovih saznanja i nacionalnih politika koje se odnose na principe policentričnog razvoja.

c) Unapređenje i korišćenje mreža znanja

Potrebno je stvoriti neophodne uslove za podršku mreži znanja. Ovo se posebno odnosi na uslove finansiranja, jer je, sa jedne strane, neophodno ojačati postojeće veze između istraživačkih i političkih struktura, a sa druge, povećati kvalitet i dostupnost postojećih podataka za komparativna istraživanja. Posebna briga i posebna sredstva bi trebalo da budu namenjene distribuciji rezultata. Policentrizam, mreže od kojih on zavisi i upravljanje prostorom iziskuju jačanje institucionalnog kapaciteta koji se može unaprediti uz pomoć većeg i ciljnog protoka informacija i razmene iskustava širom Evrope. Da bi se stekle neophodne veštine za efikasno i konstantno praćenje i ocenu policentričnog razvoja, trebalo bi, na najbolji mogući način, iskoristiti postojeće mreže, kao što su projekti koji su se razvili unutar Evropske mreže za posmatranje prostornog planiranja (ESPON), Programa EU za transnacionalnu razmenu u oblasti integralnog urbanog razvoja (URBACT), EU Inicijative INTERREG III / budući Cilj 3 i Evropske mreže znanja o urbanim pitanjima (EUKN).

Strasbourg, 27. oktobra 2006.
14 CEMAT (2006) 13 Fini

REZOLUCIJA br. 2
o upravljanju prostorom:
jačanje kapaciteta kroz bolju koordinaciju

REZOLUCIJA br. 2

o upravljanju prostorom: jačanje kapaciteta kroz bolju koordinaciju

usvojena na 14. sednici Evropske konferencije ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje (CEMAT) država članica Saveta Evrope, održanoj u Lisabonu (Portugal), 27. oktobra 2006. godine

Ministri odgovorni za prostorno/regionalno planiranje država članica Saveta Evrope,

U želji da obezbede koherentno praćenje VI dela Vodećih principa za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta (Principi CEMAT-a), koji se odnosi na „Jačanje saradnje između država članica Saveta Evrope i učešće regiona, opština i građana“;

Uzimajući u obzir porast značaja i priznavanje principa i zahteva upravljanja za konsolidaciju i dinamizaciju socio-prostornih razvojnih okvira među evropskim teritorijama i društvenim zajednicama;

Imajući u vidu 14. sednicu Evropske konferencije ministara nadležnih za lokalnu i regionalnu upravu, održanu u Budimpešti februara meseca 2005. godine, kao i Varšavski samit predsednika država i vlada država članica Saveta Evrope, održan u maju 2005. godine, na kojima je istaknut presudan značaj koji upravljanje prostorom ima u pogledu podsticanja i jačanja demokratskog statusa i dobrog upravljanja;

Ukazujući na najnovija razmišljanja koja su se formirala unutar Evropske unije u vezi sa problematikom upravljanja, a koja su zabeležena na drugom sastanku Grupe visokog nivoa¹ o upravljanju i Evropskoj uniji, održanom u Londonu novembra meseca 2005. godine;

Sledeći principe i ciljeve koji su predloženi u radnom programu Komiteta visokih funkcionera za period 2004-2006. godina, u kojem se ističu „Mreže za održiv prostorni razvoj: mostovi širom Evrope“ kao i druge prioritetne teme, među kojima su uloga policentričnog razvoja i upravljanje prostorom;

¹ Grupa koju je 2004. godine formirala Evropska komisija za potrebe praćenja sprovođenja Lisabonske strategije. *Prim. prev.*

Uzimajući u obzir buduću Teritorijalnu agendu Evropske unije, na kojoj trenutno rade države članice Evropske unije;

Angažuju se, u okviru svojih mogućnosti i nadležnosti, i preporučuju vladama država članica da, na različitim nivoima i u okviru različitih sektora političkog delovanja, obrate pažnju na sledeće principe i smernice za razvoj efikasnih upravljačkih sistema i stavova:

1. Ustanovljavanje jasnog konceptualnog okvira za sprovođenje principa upravljanja prostorom

a) Konceptualizacija upravljanja prostorom

Upravljanje prostorom se može shvatiti kao način na koji se u nekoj zemlji upravlja prostornim jedinicama u smislu administracije i primene politika, sa posebnim osvrtom na podelu uloga i odgovornosti između različitih nivoa uprave (supranacionalni, nacionalni i subnacionalni nivo), kao i na procese povezivanja, pregovaranja i postizanja konsenzusa. U tom smislu, principi subsidiarnosti i reciprociteta, koje zastupaju Vodeći principi CEMAT-a imaju poseban značaj. Upravljanje prostorom se, takođe, može posmatrati kao nastanak i primena inovativnih zajedničkih oblika planiranja i usmeravanje socio-prostornih procesa. Tradicionalno vodeću ulogu države u pitanje dovodi jedno mnogo šire i međusobno odgovornije angažovanje ključnih aktera u domenu prostornog planiranja. Socio-politička kultura, zakonski okvir, institucionalni kapacitet, dominantni organizacioni aranžmani, tradicija formiranja partnerskih odnosa i primene razvojnih strategija svake zemlje ponaosob, uslovljava pojavu različitih percepcija i stavova o upravljanju prostorom i izazovima koji prate njegovu realizaciju.

Razumno upravljanje prostorom podrazumeva ovladavanje prostornim procesima putem ukazivanja na prostorne implikacije različitih politika koje su predvideli akteri iz javnog i privatnog sektora. Cilj je da se postigne dogovor o zajedničkim ciljevima i podeli odgovornosti za sprovođenje strategija i politika prostornog uređenja.

b) Novi politički projekat

S obzirom da je već uvršćeno u evropske političke prioritete i opredeljenja, upravljanje prostorom se danas smatra sve značajnijim sredstvom za dostizanje ciljeva prostornih politika, iako ono na planu konceptualizacije i aktivne implementacije još uvek nije dostiglo punu zrelost. Širenje ovog koncepta i praktičnih iskustava koja iz njega proističu još uvek nije dovoljno vidljivo, ali se može uočiti porast svesti među različitim akterima i nivoima delovanja. Opšti utisak je da (neujednačeno) prenošenje iskustava u

upravljanju, ne zavisi nužno od političke i institucionalne strukture neke zemlje (federalna država, centralizovana države, itd.).

c) Razvojni izazovi za upravljanje prostorom u kontekstu policentrizma

Jasno je da policentrični razvoj nameće potrebu za različitim administrativnim i organizacionim strukturama, tj. policentričnim oblicima upravljanja. Sve veći akcent se stavlja na konfiguracije mrežnog tipa, i u domenu socio-ekonomskih aktivnosti, i u domenu urbanog razvoja, što je praćeno porastom mrežnih struktura odlučivanja. Ukratko, uspeh policentričnog razvoja i upravljanja prostorom zavisi od snage potpornih mreža i upravljačkih kapaciteta, kako na nivou prostora, tako i na nivou uprave i sprovođenja politika. Ove strukture bi trebalo da donesu optimalne strategije za uspostavljanje balansa između zdrave konkurencije i saradnje između gradova koji pripadaju policentričnoj urbanoj strukturi. Da bi se što bolje iskoristile prednosti svakog grada, potrebno je uspostaviti komplementarnost, dodeljujući specifične funkcije različitim centrima unutar policentričnih urbanih mreža. Najzad, gradovi bi trebalo da preuzmu opštu nadležnost za koordiniranje regionalnih aktivnosti.

2. Predlaganje smernica za sprovođenje konteksta i postupka upravljanja prostorom

Budući da je glavni cilj uspostavljanje opšteg okvira za efikasnu političku i tehničku podršku razvojnim rešenjima koja su zasnovana na upravljanju, i to putem kreiranja i sprovođenja inovativnih politika, strategija i mehanizama,

Izdvajamo

a) Sledeće prioritetne oblasti delovanja:

- Jačanje kulturološkog usvajanja principa upravljanja prostorom.
- Koncipiranje i podrška inovativnim politikama u primeni rešenja i strategija zasnovanih na upravljanju.
- Utvrđivanje ograničenja i pogodnosti za individualne i institucionalne aktere.
- Promovisanje pozitivnih iskustava putem konstantnog praćenja i ocene izdvojenih primera.
- Unapređenje virtuelne mreže znanja, uključujući periodično širenje istraživanja i razmenu ciljno-orijentisanih iskustava sa dodatom vrednošću.

b) *Sledećih osam pravaca delovanja u oblasti upravljanja prostorom:*

- Zajedničke i ugovorne strategije – Dalje produbljivanje razmotrenih, dogovorenih i ugovorenih aktivnosti između različitih aktera i zainteresovanih strana, za potrebe izrade prostornih vizija i strategija.
- Decentralizacija i druga administrativna restrukturiranja – Decentralizacija i drugi oblici restrukturiranja nadležnosti u oblasti prostornog planiranja na regionalnom i opštinskom nivou u pogledu strateškog planiranja i koherentnosti politika, ali i na nivou grada i lokalnih zajednica, u pogledu operativnijeg razvoja projekata.
- Vertikalna institucionalna saradnja (javni sektor) – Očuvanje principa subsidiarnosti i reciprociteta, povezivanje inicijativa i nadležnosti na različitim nivoima uprave, podsticanje sinhronih procesa prilikom realizacije prostornih ciljeva.
- Horizontalna institucionalna saradnja (javni sektor) – Povećanje uticaja projekata sa podeljenom odgovornošću različitih javnih tela u okviru različitih sektorskih politika, posebno na regionalnom i lokalnom nivou.
- Transnacionalna i transgranična institucionalna saradnja – Povećanje uticaja aktivnosti koje su realizovane u okviru EU Inicijative INTERREG, kao i u okviru drugih međunarodnih inicijativa za saradnju u oblasti prostornog planiranja između država članica Saveta Evrope i susednih zemalja.
- Horizontalna saradnja i partnerstvo javnog i privatnog sektora, posebno sa privatnim preduzetništvom – Jačanje ugovornih odnosa u okviru partnerstava, u skladu sa Rezolucijom br. 1, usvojenom u Ljubljani na 13. CEMAT-u septembra 2003. godine.
- Učešće i angažovanje građana i NVO – Povećanje mogućnosti za učešće različitih oblika izražavanja civilnog društva u aktivnostima i projektima prostornog uređenja.
- Učešće građana i NVO u odlučivanju – Stvaranje zona i foruma za eventualnu podelu odgovornosti sa civilnim društvom.

c) *Izazovi implementacije*

Postojeći instrumenti za jačanje teritorijalne kohezije se, prirodno, razlikuju od zemlje do zemlje. Nacionalne i regionalne politike prostornog uređenja mogu, međutim, da imaju odlučujuću ulogu u pružanju integralnog i prostorno zasnovanog okvira za realizaciju upravljanja prostorom. Pod tim se podrazumeva postojanje dobro razvijene mreže partnerskih odnosa, koja se zasniva na znanju, informacijama i iskustvu vezanim za prostor.

Može se desiti da postojeće administrativne strukture, u želji da sačuvaju svoju moć i nezavisnost, pruže otpor promenama koje donose principi upravljanja

prostorom. Tu značajnu tenziju treba pažljivo iskontrolisati, kako bi različiti akteri usvojili principe i praksu upravljanja prostorom, i kako bi u njima videli put ka kompetentnijem i motivisanijem profesionalizmu, i prostornom razvoju i koheziji.

Stvaranje Panevropske mreže regiona inovacija u tom pogledu može da igra značajnu ulogu u obrazovanju lokalnih i regionalnih vlasti odgovornih za prostorno planiranje, kao što je predviđeno Rezolucijom br. 2, usvojenom na 13. CEMAT-u u Ljubljani septembra 2003. godine.

3. Koncipiranje i podrška inovativnim politikama prilikom sprovođenja rešenja i strategija zasnovanih na upravljanju

a) Principi upravljanja prostorom za cilj imaju jačanje sistema za donošenje odluka u okviru javnog sektora i ocenu vršenja nadležnosti

Može se, na primer, konstatovati da se centralna uprava svake zemlje sve više dovodi u pitanje usled pojave novih modela saradnje na supranacionalnom i regionalnom nivou. Ovi novi sistemi, koji podrazumevaju upravljanje na više nivoa, formiraju se u skladu sa konceptom *subsidijarnosti* i nalažu fleksibilnije i zahtevnije institucionalne oblike *vertikalne koordinacije*.

b) Upravljanje prostorom stoji u tesnoj vezi sa porastom socio-ekonomskih mreža i mreža za kreiranje i sprovođenje politika

Može se, na primer, uočiti sve veća otvorenost regiona i zemalja prema susednim teritorijama, kroz uspostavljanje partnerskih odnosa u domenu prostornog razvoja. Porast broja transnacionalnih i međuregionalnih razvojnih strategija nametnuće potrebu za širom i efikasnijom *horizontalnom koordinacijom*.

c) Efikasnost upravljanja prostorom u velikoj meri zavisi od informisanosti i učešća civilnog društva; informisano javno mnjenje i aktivno angažovanje građana predstavljaju ključni faktor za obezbeđivanje demokratskog i efikasnog delovanja javnog sektora

Ova konstatacija prati evoluciju uloge države: kako njena uloga postaje sve dinamičnija i sve više inspirisana preduzetničkim duhom, država sve više izradu strategija, politika javnog sektora i njihovu implementaciju prepušta ekonomskim akterima i drugim segmentima civilnog društva. Sa kritičke tačke gledišta, ovaj proces utiče na porast značaja međusektorskih partnerskih odnosa i izgradnju kapaciteta.

4. Utvrđivanje ograničenja i pogodnosti kako za individualne, tako i za institucionalne aktere

a) Jačanje kulturnog angažovanja i odgovornosti različitih aktera na nekom prostoru može da uslovi pojavu izvesnih teškoća. Ove teškoće, između ostalog, podrazumevaju razvoj empirijskog pristupa subsidijarnosti, izradu strategija za široku diskusiju, razvoj partnerskih odnosa i ugovornih projekata, kao i unapređenje građanskog i kolektivnog izražavanja.

Upravljanje prostorom podrazumeva angažovanje sve većeg broja aktera koji treba da budu uključeni u formulisanje, izradu i implementaciju vizija prostornog uređenja

b) Ovde se veliki značaj pridaje strateškom usmeravanju učešća aktera i formiranju okvira za postizanje konsenzusa i podelu odgovornosti u pogledu utvrđivanja i odabira strateških razvojnih ciljeva. Shodno tome, biće potrebno aktivirati robusnije i efikasnije strukture za posredovanje i usmeravanje aktera, fokusirajući se više na postizanje rezultata nego na neutralizaciju razlika u mišljenjima.

5. Ocena i praćenje upravljanja prostorom: razvoj znanja i prakse

Suočavanje sa raznovrsnošću evropskog prostora

Među državama članicama CEMAT-a postoje velike socio-kulturne, političke, institucionalne i administrativne razlike, što uslovljava pojavu različitih modela prilagođavanja efikasnijim oblicima upravljanja prostorom. U tom smislu, definisanje optimalne strategije za primenu principa upravljanja prostorom predstavlja zahtevan, ali neophodan zadatak. Države članice bi trebalo da ulože napore kako bi podstakle najveću moguću difuziju postojećih znanja i praktičnih iskustava u pogledu primene principa i strategija upravljanja prostorom.

Utvrđivanje i praćenje nacionalnih modela prilagođavanja

Modele državnih promena je potrebno pažljivo pratiti i interpretirati, što bi trebalo da bude glavni cilj politika koje sprovode države članice, kako bi se maksimizirao potencijal za implementaciju principa upravljanja prostorom. Okvir za relevantne analitičke procedure bi trebalo da proistekne iz izdvojenih pravaca delovanja (tačka 2b).

Imajući u vidu slična iskustva koja se trenutno stiču na nivou Evropske unije i Saveta Evrope, Komitet visokih funkcionera bi trebalo da bude zadužen za praćenje ovog važnog pitanja. On bi, takođe, trebalo da se postara za

kontinualnu i ciljnu difuziju istraživanja koja se trenutno sprovode u različitim državama članicama. Pored toga, Komitet bi trebalo da obezbedi koordinaciju između pomenutih znanja i nacionalnih politika, koje su formulisane u skladu sa principima upravljanja prostorom.

Unapređenje i valorizacija mreža znanja

Dodatni raspoloživi izvori bi trebalo da upotpune istraživanja koja su u toku, uz izbegavanje preklapanja. Razvoj šire kulture upravljanja prostorom zahteva jačanje institucionalnih kapaciteta, što se može postići većim i ciljno orijentisanim protokom informacija, i intenzivnijom razmenom iskustava i stanovišta na prostoru Evrope. Trebalo bi stvoriti odgovarajuće uslove za podsticanje mreža znanja i to, kako u pogledu finansijske i institucionalne podrške, tako i u pogledu jačanja postojećih veza između istraživačkih i političkih zajednica i povećanja dostupnosti i kvaliteta postojećih podataka za komparativna istraživanja. Da bi se stekle neophodne veštine za efikasno i konstantno praćenje i ocenu upravljanja prostorom, trebalo bi, na najbolji mogući način, iskoristiti postojeće mreže, kao što su projekti koji su se razvili unutar Evropske mreže za posmatranje prostornog planiranja (ESPON), Programa EU za transnacionalnu razmenu u oblasti integralnog urbanog razvoja (URBACT), EU Inicijative INTERREG III / budući Cilj 3 i Evropske mreže znanja o urbanim pitanjima (EUKN).

Sesszia, 27. október 2006
14 CEMAT (2006) 13 Final

REZOLUCIJA br. 3
o Teritoriálnoy agendi Evropske unije
i njenoj vezi sa CEMAT-om

REZOLUCIJA br. 3

o Teritorijalnoj agendi Evropske unije i njevoj vezi sa CEMAT-om

usvojena na 14. sednici Evropske konferencije ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje (CEMAT) država članica Saveta Evrope, održanoj u Lisabonu (Portugal), 27. oktobra 2006. godine

Ministri odgovorni za prostorno/regionalno planiranje država članica Saveta Evrope,

Upoznati sa Teritorijalnom agendom Evropske unije, koju pripremaju države članice Evropske unije i koja će biti razmotrena i predana na usvajanje na Neformalnom sastanku ministara odgovornih za prostorni razvoj država članica Evropske unije u Lajpcigu 24. i 25. maja 2007. godine,

Uvažavajući značaj Teritorijalne agende Evropske unije, kao strateškog okvira za prostorni razvoj evropskih regiona,

Uvažavajući da se cilj jačanja globalne konkurentnosti svih evropskih regiona odnosi jednako na Evropsku uniju i zemlje koje nisu članice EU,

Uvažavajući činjenicu da je Evropska konferencija ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje (CEMAT) jedini evropski forum koji okuplja Evropsku uniju i zemlje koje nisu članice EU, sa ciljem dostizanja održivog prostornog i socio-ekonomskog razvoja evropskog kontinenta, kao što je navedeno u Lisabonskoj deklaraciji - usvojenoj na ovoj sednici CEMAT-a,

Svesni dijaloga koji se vodi između zainteresovanih strana tokom izrade Teritorijalne agende Evropske unije,

Smatrajući da su, kao ministri CEMAT-a, važan akter u ovom procesu,

U želji da unaprede teritorijalnu saradnju i opšti pristup prostornom planiranju na čitavom evropskom prostoru,

Obavezuju se da će, u okviru svojih nadležnosti i u saradnji sa ostalim ministrima u svojim vladama, preduzeti sve adekvatne aktivnosti koje doprinose jačanju globalne konkurentnosti svih regiona evropskog kontinenta.

Strasbourg, 27. oktobra 2006
14 CEMAT (2006) 13 Final

REZOLUCIJA br. 4
o organizaciji
15. sednice Evropske konferencije ministara
odgovornih za prostorno/regionalno
planiranje država članica Saveta Evrope

REZOLUCIJA br. 4

o organizaciji 15. sednice Evropske konferencije ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje država članica Saveta Evrope

*usvojena na 14. sednici Evropske konferencije ministara odgovornih za
prostorno/regionalno planiranje (CEMAT) država članica Saveta Evrope,
održanoj u Lisabonu (Portugal), 27. oktobra 2006. godine*

*Ministri odgovorni za prostorno/regionalno planiranje država članica Saveta
Evrope, učesnici na 14. sednici Evropske konferencije ministara odgovornih za
prostorno/regionalno planiranje,*

*Izražavaju svoju iskrenu zahvalnost Vladi Portugala za organizovanje 14.
sednice na temu „Mreže za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta:
mostovi širom Evrope“, kao i za njeno gostoprimstvo;*

Veoma cene rad i aktivnosti koje je sproveo Komitet visokih funkcionera,

*Smatraju da održiv prostorni razvoj, prostorno/regionalno planiranje i
teritorijalnu koheziju nije moguće unaprediti, niti sprovesti, bez aktivnog
učesća predstavnika nacionalnog, regionalnog i lokalnog nivoa,*

*Uvažavaju predlog Vlade Ruske federacije da bude domaćin 15. sednice
CEMAT-a 2009. godine,*

Odlučuju da će tema njihove 15. sednice biti:

***„Izazovi budućnosti: održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta u svetu koji se
menja“***

Nalažu Komitetu visokih funkcionera:

- i. da preduzme neophodne mere za pripremu 15. sednice i da obezbedi
implementaciju Deklaracije i rezolucija usvojenih na 14. sednici;*
- ii. da, na osnovu Preporuke Rec. (2002) 1 Komiteta ministara država
članica Saveta Evrope državam članicama o Vodećim principima za
održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta (Vodeći principi CEMAT-a),*

nastavi sa izradom konkretnih i održivih rešenja i politika za ravnomerniji razvoj i teritorijalnu koheziju evropskog kontinenta;

- iii. da predloži konkretne metode i utvrdi tehničke i finansijske potrebe za implementaciju aktivnosti CEMAT-a u vezi sa Vodećim principima;
- iv. da podstakne prekograničnu, transnacionalnu i međuregionalnu saradnju, putem sprovođenja projekata prostornog razvoja koji uživaju podršku Saveta Evrope, Evropske unije, nacionalnih i međunarodnih institucija;
- v. da nastavi i produbi svoje panevropske aktivnosti u pogledu do sada ostvarenih rezultata pomoću odgovarajućeg širenja iskustava unutar mreža i nacionalnih okvira;
- vi. da na sledećoj sednici CEMAT-a podnese izveštaj o konkretnim rezultatima i oceni efekata sprovedenih aktivnosti,

Pozivaju Komitet ministara Saveta Evrope da, u skladu sa zahtevom Akcionog plana, koji su na Trećem samitu Saveta Evrope (Varšava, 17. maj 2005. godine) usvojili predsednici država i vlada država članica Saveta Evrope, nastavi da Sekretarijatu Konferencije i Komitetu visokih funkcionera pruža neophodnu pomoć za organizaciju sledeće sednice i sprovođenje radnog programa.

Štoviše, 24. januar 2007
14 CEMAT (2006) 6

REČNIK
ključnih termina koji se koriste
u politikama prostornog razvoja u Evropi

Dokument predložen (prema 1A. rešenju)
Evropske konferencije ministara
odgovornih za prostorni i regionalni planiranje
i razvoj u Lisabonu (Portugal), 26. i 27. oktobra 2006. godine

Dokument pripremljen Komisijom Evropske zajednice CEMAT-iz
u skladu sa, Željom Šestom, akcijama Saveta Evrope

REČNIK

ključnih termina koji se koriste u politikama prostornog razvoja u Evropi

Uvod

U oblasti politika prostornog razvoja u većini evropskih zemalja se često koriste brojni specifični izrazi i pojmovi. Neki od njih su tradicionalno stručni, dok su drugi u stručni vokabular ušli tek nedavno, posebno prilikom izrade i objavljivanja Preporuke Rec. (2002) 1 Komiteta ministara Saveta Evrope o Vodećim principima za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta, odnosno tokom izrade Perspektiva prostornog razvoja Evropske unije (ESDP¹). Cilj CEMAT-ovog rečnika je da pruži definicije ovih izraza, kao i da dâ objašnjenja u vezi sa njihovom primenom i novijim izmenama.

Rečnik je namenjen širokom spektru zvaničnika, stručnjaka i predstavnika civilnog društva, koji učestvuju u izradi i sprovođenju politika prostornog razvoja. Njegov cilj je da objasni smisao izraza i pojmova koji se nalaze u širokoj upotrebi, kao i da ukaže na razlike koje se među ovim pojmovima javljaju.

Rečnik se u svom sadašnjem obliku ne može smatrati konačnim. U skladu sa specifičnim potrebama i daljom evolucijom aktivnosti u domenu prostornog razvoja, njemu se u budućnosti mogu pridodati i drugi termini.

Svaki pojam ili izraz koji je prikazan u rečniku sadrži definiciju, praćenu dodatnim informacijama o njegovom poreklu, kontekstu, razvoju ili implikacijama. Veliki broj izraza ili pojmova stoji u vezi sa drugim izrazima i pojmovima, bilo u smislu sličnog značenja, bilo u smislu obuhvaćenosti politikama. Ove veze su, takođe, naznačene.

Za potrebe iznalaženja definicija ili značenja konsultovan je velik broj dokumenata², koje ovde ne možemo sve pomenuti. U jednom broju slučajeva,

¹ Dokument usvojen 1999. godine

² Među njima su različiti dokumenti CEMAT-a i Saveta Evrope uopšte, uključujući Vodeće principe (Preporuka Rec. (2002) 1 Komiteta ministara Saveta Evrope o Vodećim principima za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta, Ljubljansku deklaraciju o „Prostornoj dimenziji održivog razvoja“ (13. CEMAT/CoE, 2003), Lisabonsku deklaraciju o „Mrežama za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta: mostovi širom Evrope“ (14. CEMAT/CoE, 2006) (<http://www.coe.int/CEMAT>) kao i ESDP. *Wikipedia*, besplatna on-line enciklopedija, takođe je

značenje različitih izraza je tesno povezano. Ovi izrazi su grupisani u jedinstvenu kategoriju, dok su u tekstu ilustrovane razlike koje se među njima javljaju.

Pojmovi i izrazi sadržani u rečniku (po abecednom redu):

Naziv na srpskom	Naziv na engleskom	Naziv na francuskom
Biznis park / Poslovni park	<i>Business park</i>	<i>Parc d'activités tertiaires</i>
Endogeni razvoj	<i>Endogenous development</i>	<i>Développement endogène</i>
Evrokoridor (ili Panevropski koridor)	<i>Eurocorridor</i>	<i>Eurocorridor</i>
Fizičko planiranje	<i>Physical planning</i>	<i>Planification physique</i>
Funkcionalno urbano područje	<i>Functional urban area</i>	<i>Région urbaine fonctionnelle</i>
Gradovi-kapije	<i>Gateway cities</i>	<i>Villes portes</i>
Integralno planiranje	<i>Integrated planning</i>	<i>Planification intégrée</i>
Integralno upravljanje priobaljem	<i>Integrated coastal management</i>	<i>Gestion intégrée du littoral</i>
Javne službe	<i>Public services</i>	<i>Services publics</i>
Konurbacija	<i>Conurbation</i>	<i>Conurbation</i>
Kulturne staze	<i>Cultural routes</i>	<i>Itinéraires culturels</i>
Metropolitanski region, metropolitansko područje	<i>Metropolitan region / metropolitan area</i>	<i>Région métropolitaine / zone métropolitaine</i>
Napuštena zona	<i>Derelict area</i>	<i>Zone laissée à l'abandon</i>
Nekontrolisano (spontano) urbano širenje	<i>Urban sprawl</i>	<i>Urbanisation tentaculaire</i>
Nerazvijeni regioni	<i>Disadvantaged regions</i>	<i>Régions désavantagées (défavorisées)</i>
Nivo uprave	<i>Administrative level</i>	<i>Niveau administratif</i>
Nivo vlasti	<i>Governmental level</i>	<i>Niveau politique</i>
Održiv prostorni razvoj	<i>Sustainable spatial development</i>	<i>Développement territorial durable</i>
Okosnica ruralnog razvoja	<i>Rural development pole</i>	<i>Pôle de développement rural</i>
Opremljeno zemljište za rekonstrukciju/prenamenjivanje - <i>brownfield</i>	<i>Brownfield land</i>	<i>Friche industrielle</i>
Participativno planiranje	<i>Participatory planning</i>	<i>Planification participative</i>

bila od izuzetne pomoći u izradi definicija i davanju objašnjenja za određen broj pojmova i izraza.

REČNIK ključnih termina koji se koriste u politikama prostornog razvoja u Evropi

Partnerstvo između grada i sela	<i>Urban-rural partnerships</i>	<i>Partenariats ville-campagne</i>
Partnerstvo javnog i privatnog sektora	<i>Public-private partnership</i>	<i>Partenariat public-privé</i>
Partnerstvo / saradnja	<i>Partnership/cooperation</i>	<i>Partenariat / coopération</i>
Periferni regioni	<i>Peripheral regions</i>	<i>Régions périphériques</i>
Planiranje gradova i sela	<i>Town and country planning</i>	<i>Aménagement des villes et des campagnes</i>
Planiranje korišćenja zemljišta (planiranje namena), zoniranje	<i>Land-use planning, zoning</i>	<i>Planification de l'affectation des sols (P.O.S.), zonage</i>
Planiranje predela	<i>Landscape planning</i>	<i>Aménagement du paysage</i>
Planiranje životne sredine	<i>Environmental planning</i>	<i>Planification environnementale</i>
Policentrična prostorna struktura / Policentrični prostorni razvoj	<i>Polycentric spatial structure / polycentric spatial development</i>	<i>Structure spatiale polycentrique / aménagement polycentrique du territoire</i>
Povezanost	<i>Connectivity</i>	<i>Connectivité</i>
Predeo	<i>Landscape</i>	<i>Paysage</i>
Predeona politika	<i>Landscape policies</i>	<i>Politique du paysage</i>
Prekogranična, transnacionalna, međuregionalna saradnja	<i>Cross-border, transnational, interregional cooperation</i>	<i>Coopération transfrontalière, transnationale, interrégionale</i>
Prigradska područja	<i>Peri-urban areas</i>	<i>Zones périurbaines</i>
Pristupačnost	<i>Accessibility</i>	<i>Accessibilité</i>
Procena održivosti	<i>Sustainability assesment</i>	<i>Evaluation de durabilité</i>
Procena uticaja na prostor	<i>Territorial impact assesment</i>	<i>Etudes d'impact territorial</i>
Procena uticaja na životnu sredinu	<i>Environmental impact assesment</i>	<i>Evaluation de l'impact sur l'environnement</i>
Projekti prostornog razvoja	<i>Spatial development projects</i>	<i>Projets de développement territorial</i>
Prostorni razvoj, Politika prostornog razvoja	<i>Spatial development, Spatial development policy</i>	<i>Développement territorial, politique de développement territorial</i>
Prostorno planiranje	<i>Spatial planning</i>	<i>Aménagement du territoire</i>
Region	<i>Region</i>	<i>Région</i>
Regionalni razvoj / regionalno planiranje	<i>Regional development / regional planning</i>	<i>Développement régional / aménagement du territoire (au niveau régional)</i>

Rizik od elementarnih nepogoda / prirodnih katastrofa	<i>Natural risk / Natural hazard/ Natural disaster</i>	<i>Risque naturel / catastrophe naturelle</i>
Ruralno područje / Selo	<i>Rural area / countryside</i>	<i>Zone rurale / campagne</i>
Ruralni razvoj	<i>Rural development</i>	<i>Développement rural</i>
Strateška procena uticaja na životnu sredinu	<i>Strategic environmental impact assesment</i>	<i>Evaluation stratégique de l'impact environnemental</i>
Suburbanizacija	<i>Suburbanisation</i>	<i>Suburbanisation</i>
Sveobuhvatni pristup prostornom razvoju	<i>Comprehensive spatial development approach</i>	<i>Approche globale de l'aménagement du territoire</i>
Tehnološki rizik	<i>Technological risk / Technological hazard</i>	<i>Risque technologique</i>
Tehnopolis / Tehnološki centar / Tehnološki park / Naučni park	<i>Technopole / Technology centre / Technology park / Science park</i>	<i>Technopôle / centre technologique / parc technologique / parc scientifique</i>
Teritorijalna kohezija	<i>Territorial cohesion</i>	<i>Cohésion territoriale</i>
Teritorijalna saradnja	<i>Territorial cooperation</i>	<i>Coopération territoriale</i>
Teritorijalni potencijal	<i>Territorial potential</i>	<i>Potentiel territorial</i>
Teritorijalni razvoj	<i>Territorial development</i>	<i>Développement territorial</i>
Upravljanje gradom (urbani menadžment)	<i>Urban management</i>	<i>Gestion urbaine</i>
Upravljanje prostorom	<i>Territorial governance</i>	<i>Gouvernance territoriale</i>
Upravljanje rečnim slivom	<i>River basin management</i>	<i>Gestion de bassin fluvial</i>
Upravljanje zemljištem	<i>Land management</i>	<i>Gestion des terres (aménagement foncier)</i>
Urbana obnova / Urbana regeneracija / Urbana revitalizacija / Urbana rehabilitacija / Urbana restauracija	<i>Urban renewal / Urban regeneration / Urban revitalisation / Urban rehabilitation / Urban restoration</i>	<i>Rénovation urbaine / régénération urbaine / revitalisation urbaine / réhabilitation urbaine/ restauration urbaine</i>
Urbana struktura / Mreža naselja	<i>Urban structure / Settlement structure</i>	<i>Structures urbaines / structure de l'habitat</i>
Urbani ekosistem	<i>Urban ecosystem</i>	<i>Ecosystème urbain</i>
Urbani razvoj	<i>Urban development</i>	<i>Développement urbain</i>
Urbanističko projektovanje	<i>Urban design</i>	<i>Conception urbanistique</i>
Urbanizacija	<i>Urbanisation</i>	<i>Urbanisation</i>
Urbanizam	<i>Urban planning</i>	<i>Urbanisme</i>
Urbano područje	<i>Urban area</i>	<i>Zone urbaine</i>

REČNIK

Biznis park / Poslovni park

Biznis/poslovni park ili biznis/poslovna zona je područje na kome je grupisan veći broj poslovnih i komercijalnih objekata³. Biznis parkovi predstavljaju grupacije tercijarnih delatnosti i razlikuju se od industrijskih parkova (proizvodne delatnosti) ili tehnoloških parkova (delatnosti iz domena istraživanja i tehnološkog razvoja).

Biznis parkovi su obično smešteni u predgrađima, na najpristupačnijim punktovima gradske/metropolitanske putne mreže.

Endogeni razvoj

Endogeni razvoj je specifičan oblik ekonomskog razvoja koji se prevashodno oslanja na unutrašnje resurse neke teritorije. Pod resursima se podrazumevaju prirodni resursi i sirovine, kvalifikacije, znanje (know-how) i kapacitet za inoviranje, specifični lokalni proizvodi (iz domena poljoprivrede, šumarstva, zanatstva, lokalne proizvodnje), atraktivnost za stanovanje i turizam (klimatski uslovi, prirodno i kulturno nasleđe, atraktivni pejzaži i druge pogodnosti).

Endogeni razvoj je suprotan (ili dopunjuje) egzogeni razvoj koji se zasniva na ulaganjima stranih preduzeća (iz druge zemlje ili regiona).

Evrokoridor (ili Panevropski koridor)

Evrokoridor je kategorija prostora linearnog karaktera, koja povezuje velike aglomeracije preko više nacionalnih granica. Evrokoridori su oblasti brze prostorne dinamike velikih razmera u Evropi u kojoj iščezavaju nacionalne granice. Evrokoridore odlikuju četiri međusobno povezana aspekta: infrastruktura i saobraćaj (pre svega, transevropske mreže), urbanizacija, ekonomski razvoj i ekološka održivost.

Ubrzana dinamizacija zona evrokoridora postaje sve kompleksnija, kako u prostornom, tako i u političkom smislu. Na primer, politički sukobi mogu da proisteknu iz tenzija koje se javljaju između brze izgradnje nove fizičke infrastrukture i poslovnih lokacija, s jedne strane, i provobitnog prirodnog, predeonog i ruralnog okruženja, sa druge. To pokazuje da postoji potreba za kvalitetnim prostornim planiranjem i kreiranjem politika razvoja evrokoridora.

³ Izvor: Besplatna enciklopedija Wikipedia za termin na engleskom jeziku (*business park*).

Fizičko planiranje

Fizičko planiranje je tesno povezano sa planiranjem korišćenja zemljišta / planiranjem namena, oblikovanjem urbanog prostora, planiranjem saobraćaja, planiranjem predela, planovima izgradnje i sl. Ono obuhvata aktivnosti i projekte koji neposredno utiču na fizičku strukturu i životnu sredinu gradova i njihovog neposrednog okruženja (za razliku od aktivnosti ekonomskog ili socijalnog planiranja).

Funkcionalno urbano područje

Funkcionalno urbano područje⁴ označava zonu uticaja nekog grada. Ono se obično utvrđuje na osnovu statističkih podataka (na primer, podaci o tokovima dnevnih migracija).

Većina evropskih zemalja ima definiciju funkcionalnih urbanih područja ili sličnih pojmova, kao što su područja na kojima se odvijaju putovanja do posla (tzv. travel-to-work areas – TTW As), područja izvorišta dnevnih migracija, zone dnevnih migracija ili funkcionalni urbani regioni. Uz pomoć usaglašene statističke definicije⁵, u okviru programa ESPON I⁶ učinjen je napor na identifikaciji i utvrđivanju obuhvata funkcionalnih urbanih područja na nivou Evrope.

Gradovi-kapije (Gateway cities)

Gradovi-kapije su glavne pristupne tačke Evropi. To su najčešće gradovi koji se oslanjaju na velike luke i/ili aerodrome, ali često i sajamski i kulturni centri koji u velikoj meri privlače međunarodne turiste.

Uklanjanjem nacionalnih granica unutar Evropske unije i njenim proširivanjem otvaraju se nove mogućnosti. Gradovi i metropolitenski regioni koji su nekada bili na nacionalnoj periferiji ili koji su uglavnom bili povezani sa zemljama koje nisu članice EU, sada mogu da razviju novu ulogu, kao gradovi-kapije u okviru policentričnih mreža. Da bi izgradili ovaj potencijal, pomenuti gradovi treba da se povežu transevropskim mrežama. Globalni gradovi-kapije su veliki urbani konglomerati, koji najčešće obuhvataju više od jednog grada i koji mogu da ponude dobra i usluge u međunarodnim razmerama. Oni se oslanjaju na spoj veličine, izvanrednih komunikacija (sa akcentom na ukrštanje međunarodnih vazdušnih i železničkih terminala), visoko kvalitetnih informacionih i komunikacionih mreža, koje uslovljavaju stvaranje ambijenta bogatog znanjem, i

⁴ Funkcionalna urbana područja se u stručnim tekstovima najčešće označavaju engleskom skraćenicom FUA (od „Functional Urban Areas“). *Prim. prev.*

⁵ Izvor: ESPON Studija 1.1.1. „Uloga, specifičnosti i potencijali urbanih područja kao centara u okviru policentričnog razvoja“, koordinator Nordregio, Završni izveštaj 2004.

⁶ Evropska mreža za posmatranje prostornog planiranja. *Prim. prev.*

kvalitetne infrastrukture za istraživanje i razvoj (obično u vidu univerziteta i istraživačkih centara), koja je preduslov za stvaranje najsavremenijeg istraživačkog potencijala i visoko kvalifikovane radne snage. U skladu sa navedenim prednostima, globalni gradovi-kapije raspolažu sredstvima za privlačenje inostranih investicija u zemlji i obezbeđuju značajan izvoz dobara i usluga.

Integralno planiranje

Suprotno sektorskom planiranju, integralno planiranje je proces koji se sastoji iz povezivanja sektorskog planiranja i planiranja na različitim nivoima, kako bi se donele strateške odluke i pružio sveobuhvatan uvid u resurse i njihovo korišćenje. Integralno planiranje je osnov za institucionalne inicijative i raspodelu sredstava. U okviru integralnog (ili sveobuhvatnog) planiranja, ekonomski, socijalni, ekološki i kulturni činioci se razmatraju zajedno i kombinuju se tako da donošenje odluka o korišćenju zemljišta i objekata ide u pravcu održivog teritorijalnog razvoja.

Integralno upravljanje priobaljem

Da bi upravljanje evropskim priobalnim zonama bilo ekološki i ekonomski održivo, kao i društveno pravično i kohezivno, potreban je integralan i participativan teritorijalni pristup. Ovaj pristup ima za cilj da reši protivrečne zahteve društva za proizvodima i uslugama, uzimajući u obzir i sadašnje i buduće interese. Glavni ciljevi su:

- jačanje sektorskog upravljanja putem unapređenja obuke, zakonodavstva i kadrovskih rešenja;
- očuvanje biološke raznovrsnosti priobalnih ekosistema, sprečavajući uništavanje prirodnih staništa, zagađenje i prekomerno iskorišćavanje; i
- podsticanje racionalnog razvoja i održive upotrebe priobalnih resursa.

Priobalne zone imaju strateški značaj. U njima živi velik procenat evropskog stanovništva, one predstavljaju značajan izvor hrane i sirovina, one su važna veza za saobraćaj i trgovinu, u njima se nalaze neka od najvrednijih staništa, a predstavljaju i omiljeno odredište za odmor. Ipak, priobalne zone su suočene sa ozbiljnim problemima uništavanja prirodnih staništa, zagađenja voda, priobalne erozije i iscrpljivanja resursa. Iscrpljivanje ograničenih resursa priobalja (uključujući ograničen fizički prostor) vodi ka sve učestalijim konfliktima namena, na primer, između akvakulture i turizma. Priobalne zone takođe trpe ozbiljne socio-ekonomske i kulturne probleme, kao što su slabljenje socijalne strukture, marginalizacija, nezaposlenost i uništavanje dobara usled erozije. Na nivou

Evropske unije trenutno se sprovodi program Integralnog upravljanja priobaljem (ICZM⁷).

Takođe pogledati termin „Integralno planiranje“

Javne službe

„Javne službe“ su generički termin koji označava usluge koje vlasti (direktno ili indirektno) obezbeđuju građanima. Usluge javnog sektora pokrivaju različite domene, kao, na primer, javni prevoz, raznošenje i prikupljanje pošte, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, telekomunikacije, itd.⁸

Načela na kojima se zasniva rad javnih službi su jednakost (jednak pristup za sve) i pravedni uslovi pristupa (većina javnih službi je subvencionisana, jer ove službe nisu profitabilne). U kontekstu neoliberalizma, koji se tokom poslednjih decenija proširio Evropom, mnoge javne službe su privatizovane i delimično ili potpuno transformisane u privatne, što je dovelo do porasta cena usluga i narušavanja koncepta jednakih uslova prostorne dostupnosti. Takav razvoj događaja izazvao je polemike koje traju i danas. U EU terminologiji, javne službe nazivaju se „službama od opšteg interesa“.

Konurbacija

Konurbacija predstavlja zbir ili neprekidnu mrežu urbanih zajednica koje su se fizički stopile usled rasta stanovništva i širenja naselja⁹. Konurbacija je policentričan oblik aglomeracije.

Fizička blizina i kontinuitet izgrađenih područja su preduslov za definisanje konurbacije, što ne znači da se između naselja ne mogu javiti zelene/slobodne površine. Konurbacije su, uopšteno govoreći, nastale tokom industrijske revolucije, kada su naselja građena u područjima bogatim sirovinama (na primer, u blizini rudnika). Konurbacije su se, takođe, razvile i u priobalnim zonama (između obalne linije i planinskog zaleđa).

Kulturne staze

Kulturne staze su itinereri koji povezuju značajne elemente nasleđa i običaja koji svedoče ili ilustruju specifične periode i događaje u evropskoj istoriji. Kulturne staze odlikuje prostorna i virtuelna dinamika koja nije svojstvena kulturnom pejzažu, po prirodi statičnom i ograničenom.

⁷ Skraćenica izvedena od engleskog naziva „Integrated Coastal Zone Management“. *Prim. prev.*

⁸ Izvor: Besplatna enciklopedija *Wikipedia* za termin na engleskom jeziku (*public services*).

⁹ Izvor: Besplatna enciklopedija *Wikipedia* za termin na engleskom jeziku (*conurbation*).

Program kulturnih staza Saveta Evrope je instrument za interpretaciju evropskih vrednosti, proisteklih iz kompleksa različitih kultura i društava koje čine Evropu. Program se zasniva na temama koje predstavljaju evropske vrednosti i koje su zajedničke za više evropskih zemalja. Ove teme se obrađuju posredstvom multidisciplinarnih mreža, uspostavljenih u nekoliko država članica, a pojavljuju se u čitavom nizu multilateralnih projekata saradnje. Primeri kulturnih staza su: Putevi hodočašća, Staze monaškog uticaja, Keltski itinereri, Hanzeatske staze, spomenici i lokaliteti, vojna utvrđena u Evropi itd. Kulturne staze su od veoma velikog značaja za razvoj kulturnog turizma ¹⁰.

Metropolitanski region / Metropolitensko područje

Metropolitensko područje je sistem naselja koji čine veliki grad (zajedno sa predgrađima) i njegova zona uticaja u kojoj se mogu nalaziti urbani centri različite veličine¹¹. Zone uticaja su najčešće zone dnevnih migracija. Deo metropolitenskog područja takođe čine i zelene površine koje se nalaze između naselja.

Metropolitenskim regionom se (u administrativnom ili geografskom smislu) najčešće smatra region kojim dominira značajno metropolitensko područje. U prostornom smislu, on ima veći obuhvat od metropolitenskog područja. Prema nekim tumačenjima, međutim, ova dva pojma imaju isto značenje.

Napuštena zona

Napuštene zone (obično gradske) su one koje su pretrpele znatan ekonomski pad, sa oslabljenom ili napuštenom industrijom, zatvorenim prodavnicama i kućama, praznim skladištima, degradiranom životnom sredinom i praktično pustim ulicama u noćnim satima. Neke napuštene zone su i kontaminirane i mogu se smatrati *brownfield* zemljištem. Napuštene zone su glavni uzročnik pogoršanja životne sredine¹².

Takođe pogledati termin „Opremljeno zemljište za rekonstrukciju/prenamenjivanje - *brownfield*“

¹⁰ Izvor: Program kulturnih staza Saveta Evrope.

¹¹ Izvor: Besplatna enciklopedija *Wikipedia* za termine na engleskom jeziku (*metropolitan area, metropolitan region*).

¹² Na engleskom jeziku pojavljuje se pojam „environmental stress“ koji označava manje iritacije i frustracije koje se javljaju u svakodnevnom životu usled ugrožene životne sredine (buka, zagađenje vazduha, itd.). *Prim. prev.*

Nekontrolisano (spontano) urbano širenje

Spontano urbano širenje je neplanirano i nekontrolisano širenje urbanizacije na području koje se nalazi neposredno uz grad. Ovaj pojam se, takođe, koristi za označavanje ekspanzivnog, brzog i ponekad neodgovornog geografskog širenja većeg metropolitenskog područja na račun šireg prostora. Nekontrolisano širenje gradova odlikuje nekoliko modaliteta korišćenja zemljišta, kao što su: monofunkcionalno zoniranje (komercijalne delatnosti, stanovanje, industrija), naselja zavisna od automobilske saobraćaja, nizak intenzitet korišćenja zemljišta, ali sa višim stepenom zauzeća u odnosu na prethodne namene (širi putevi, veće robne kuće sa velikim površinama za parkiranje) i nedostatak raznovrsnih projektantskih rešenja, tako da se ponekad stiče utisak jednolične urbane sredine.¹³

Takođe pogledati termin "Suburbanizacija"

Nerazvijeni regioni

Nerazvijeni regioni su regioni koji imaju nizak stepen ekonomske razvijenosti. Ekonomsko zaostajanje može biti posledica geografskog položaja (posebno ako se radi o udaljenim ili perifernim regionima), prirodnih i klimatskih uslova (regioni u polarnim oblastima, regioni podložni suši, planinski regioni), demografskih karakteristika (slabo naseljeni regioni sa veoma malom gustinom naseljenosti, emigracioni regioni) i ograničene pristupačnosti (izolovani regioni, regioni koji su loše povezani sa centrima usled nedostatka efikasne saobraćajne infrastrukture). Regioni koje karakterišu zastarele ekonomske strukture (stari industrijski regioni u kojima će biti izvršeno restrukturiranje) takođe se često svrstavaju u nerazvijene regione.

Politike regionalnog razvoja prioriteto rešavaju probleme regiona u nepovoljnom položaju, sprovođenjem mera infrastrukturnog razvoja, tehnološkog razvoja, obuke i profesionalne kvalifikacije, kao i putem unapređivanja privrednih aktivnosti.

Nivo uprave

Termin „nivo uprave“ odnosi se na teritorijalnu/administrativnu jedinicu u kojoj je uspostavljena javna uprava, nezavisno od toga da li postoje izabrana tela.

U različitim evropskim zemljama obično postoje tri ili četiri nivoa uprave. Na određenim nivoima prilično često koegzistiraju državna i decentralizovana (regionalna, opštinska) uprava. U slučaju kada različiti nivoi uprave zavise od

¹³ Izvor: Besplatna enciklopedija Wikipedia za termin na engleskom jeziku (*urban sprawl*).

istog upravnog nivoa (izabrano telo), njihova organizacija je obično hijerarhijska.

Takođe pogledati termin „Nivo vlasti“

Nivo vlasti

Nivo vlasti odnosi se na teritorijalne/administrativne jedinice u kojima postoji izabrana skupština koja ima svoju sopstvenu administraciju.

U decentralizovanim zemljama obično postoje tri ili četiri nivoa vlasti, dok se u centralizovanim zemljama ne javljaju više od dva nivoa (nacionalni i lokalni).

Takođe pogledati termine „Nivo uprave“ i „Upravljanje prostorom“

Održiv prostorni razvoj

Koncept održivog prostornog razvoja je glavni cilj Vodećih principa. Održivost je povezana sa dugoročnim pristupima: koristi od politika prostornog razvoja treba da budu dugoročnog karaktera i ne sme ih ugroziti previd ključnih konflikata između politika javnog sektora ili sektora aktivnosti.

Dok brojni procesi dovode u pitanje održivost naše zajedničke evropske budućnosti, politike, koje za cilj imaju održiv prostorni razvoj, moraju da slede različite ciljeve, kao što su: smanjenje nejednakosti; podsticanje ravnomernog policentričnog razvoja; uvođenje mera za oživljavanje razvojno zaostalih naselja; povećanje efikasnosti prevoza i energetske mreže; sprečavanje i smanjenje potencijalnih opasnosti od prirodnih katastrofa; zaštita i unapređivanje prirodne i izgrađene sredine; podsticanje ekološki prihvatljivih radova u domenu poljoprivrede i šumarstva; uspostavljanje ravnoteže između očuvanja postojećeg kulturnog nasleđa, privlačenja novih investicija i podržavanja stanovništva koje živi i radi u ruralnim ili urbanim područjima; i povećanje učešća stanovništva u formulisanju pristupa prostornom razvoju¹⁴.

Takođe pogledati termine „Prostorni razvoj“ i „Sveobuhvatni pristup prostornom razvoju“

Okosnica ruralnog razvoja

Okosnica ruralnog razvoja je naseljeno, izrazito ruralno područje, gde su socijalne, ekonomske i prostorne promene dešavaju u okviru integralnog i prospektivnog razvojnog plana. Okosnicu ruralnog razvoja ne predstavlja

¹⁴ Ljubljanska deklaracija o teritorijalnoj dimenziji održivog razvoja. CEMAT. 2003.

aglomeracija, već celokupan ruralni prostor u kome se mogu naći jedan ili više manjih gradova.

Plan teritorijalnog razvoja određuje ciljeve kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih rezultata. On precizira smernice za razvoj, kao i ljudska i materijalna sredstva koja su neophodna za dostizanje ciljeva definisanih rezultata. Sprovođenje i ocena ovog plana treba da se realizuje kroz partnerstvo civilnog društva i aktera u okviru javnog i privatnog sektora¹⁵.

Opremljeno zemljište za rekonstrukciju/prenamenjivanje - brownfield

Opremljeno zemljište za rekonstrukciju/prenamenjivanje (brownfield) je zemljište koje je ranije bilo korišćeno u industrijske ili komercijalne svrhe, koje može biti kontaminirano niskim koncentracijama opasnog otpada ili zagađenja i koje se, nakon čišćenja, može ponovo koristiti.¹⁶ Ponekad se ovim terminom mogu označiti i lokacije koje su ranije bile valorizovane, čije je korišćenje zatim dovedeno u pitanje, ali koje nisu nužno zagađene.

Uopšte govoreći, „brownfields“ se javljaju u industrijskim zonama nekog grada, u kojima zemljište zauzimaju napuštene fabrike ili komercijalni objekti ili u kojima su se odvijale zagađujuće aktivnosti. Na manje površine takvog zemljišta može se naići i u brojnim starijim stambenim četvrtima u kojima se nalaze hemijske čistionice, benzinske stanice i sl. Iako se takve kontaminirane površine često ne koriste već decenijama, akcenat je tek nedavno stavljen na njihovu dekontaminaciju i rehabilitaciju za potrebe drugih namena, jer potreba za građevinskim zemljištem sve više raste.

Takođe pogledati termin „Napuštena zona“

Participativno planiranje

Participativno planiranje je specifičan oblik planskih aktivnosti koji sprovode organi vlasti (pre svega na lokalnom nivou) i koji omogućava da se građani uključe u proces planiranja.

Najčešći vid participativnog planiranja je konsultovanje javnosti o projektima pre njihovog zvaničnog odobravanja. Sprovode se, međutim, i kreativnije i sadržajnije forme učesća javnosti, kao što su radionice, javne rasprave i sl. Sve veću ulogu u participativnom planiranju igra i Internet, bilo da služi širenju informacija o projektima ili formiranju interaktivnih sistema komuniciranja.

¹⁵ Definicija predložena od strane međunarodnog udruženja „Ruralnost–Životna sredina–Razvoj“ (RED). RED je skraćenica izvedena od engleskog naziva „Rurality-Environment-Development“. Prim. prev.

¹⁶ Izvor: Besplatna enciklopedija Wikipedia za termin na engleskom jeziku (brownfield).

Partnerstvo između grada i sela

Interakcije između grada i sela mogu da se definišu kao veze u prostoru (kao što su protok ljudi, dobara, novca, informacija i otpada) i veze između sektora (na primer, između poljoprivrede, usluga i industrijske proizvodnje). U širem smislu, ove interakcije takođe obuhvataju „ruralne“ aktivnosti koje se odvijaju u urbanim centrima (kao što je urbana poljoprivreda) i aktivnosti, često svrstane u „urbane“ (kao što su proizvodna industrija i usluge koje su smeštene u ruralnim naseljima).

Interakcije između gradova i sela su se poslednjih decenija intenzivirale u celoj Evropi i to u pogledu tokova dnevnih migracija, rekreacije i aktivnosti slobodnog vremena, nastanjivanja bivšeg gradskog stanovništva u ruralnim područjima, smeštanja nekadašnjih urbanih funkcija i aktivnosti u ruralna područja, itd. Drugim rečima, uticaj gradova na ruralna područja se povećao. Veze između gradova i sela su važne za uspostavljanje ravnomernog ekonomskog razvoja i smanjenje ranjivosti nerazvijenih ruralnih regiona. Interakcije između sela i gradova često imaju presudan uticaj na korišćenje i kontrolu prirodnih resursa, posebno u periurbanom pojasu. Da bi se podstakao harmoničan teritorijalni razvoj, između urbanih i ruralnih zajednica (koje, generalno, predstavljaju lokalne vlasti, uz saradnju sa nevladinim organizacijama i civilnim društvom) uspostavljaju se partnerski odnosi koji za cilj imaju obezbeđivanje usluga, zaštitu prirodnih resursa i životne sredine, unapređenje redovnih kontakata između urbanih i ruralnih zajednica, razvoj ekonomske sinergije, itd.

Partnerstvo javnog i privatnog sektora

Partnerstvo između javnog i privatnog sektora je formalni dogovor (obično ugovor) na osnovu koga javni organi (centralna, regionalna ili lokalna vlast) i jedno ili više privatnih lica odlučuju da sarađuju na izgradnji objekata ili pružanju usluga.

Izbor privatnih lica (subjekata) se uglavnom vrši putem tendera. Uloga javnog organa je da obezbedi poštovanje javnog interesa u ovom procesu. U tom cilju, u ugovoru se precizno utvrđuju zadaci koje privatna lica treba da ispune u pogledu usluga koje treba pružiti, kapitala koji treba uložiti, bezbednosnih normi koje treba ispoštovati, itd. Privatna lica, po pravilu, učestvuju u smislu obezbeđivanja sredstava i/ili usluga. Postoje veoma različiti oblici partnerstva između javnog i privatnog sektora (na primer, koncesije, „BOT“¹⁷, itd). U

¹⁷ Skraćenica od „Build, Operate, Transfer“, na engleskom jeziku (izgraditi, staviti u funkciju i predati naručiocu). Reč je o pravnom institutu Common Law-a koji za cilj ima angažovanje privatnih društava na realizaciji industrijskih objekata, infrastrukture i objekata javne namene koje bi inače izgradile i kojima bi upravljale javne institucije ili organizacije u okviru javnog

kontekstu neo-liberalnog privrednog sistema, koji je tokom poslednjih decenija preovladao, širom Evrope formirana su brojna partnerstva između javnog i privatnog sektora.

Partnerstvo / Saradnja

Upravljanje politikama teritorijalnog razvoja se tokom proteklih decenija znatno promenilo, kako bi se što efikasnije rešavali novi problemi. I dok je u prošlosti upravljanje prostorom odlikovala hijerarhija, često u vidu veza od vrha ka bazi, brojni faktori su uticali da se usvoje fleksibilniji pristupi u kojima saradnja i partnerski odnosi igraju važniju ulogu, a posebno u smislu:

- vertikalnih i horizontalnih veza između javnih službi nadležnih za prostorno planiranje i sektorske politike sa uticajem na prostor, koje su delimično zamenile autoritativne veze i koje omogućavaju sve veću koherentnost politika javnog sektora, a sa ciljem unapređivanja teritorijalne kohezije i održivosti;
- veza između javne uprave i tela koja predstavljaju civilno društvo, koje za cilj imaju jačanje prisnosti civilnog društva sa ciljevima prostornog planiranja, harmonizaciju politika javnog sektora i inicijativa privatnog sektora (naročito u pogledu investiranja) i ublažavanje konflikata između različitih interesa;
- veza između urbanih i ruralnih područja, koje za cilj imaju jačanje razvoja ruralnih područja preko usluga koje pružaju urbane zajednice, zatim smanjenje pritiska metropolitenskih područja na okolna ruralna područja i stvaranje različitih funkcionalnih i održivih veza na relaciji grad-selo;
- prekograničnih i transnacionalnih veza koje za cilj imaju usklađivanje politika prostornog razvoja preko nacionalnih granica.

Periferni regioni

Periferni regioni su područja koje se nalaze daleko od glavnih urbanih i ekonomskih centara, bilo unutar jedne zemlje ili na nivou evropskog kontinenta. Periferni regioni obično imaju niži ekonomski potencijal i slabiju pristupačnost od regiona koji zauzimaju centralni položaj. Politike regionalnog razvoja posebnu pažnju posvećuju perifernim regionima.

sektora. Tokom izvesnog perioda, privatno društvo je koncesionar koji finansira, realizuje i obezbeđuje upotrebu izgrađenih objekata i opreme.

Planiranje gradova i sela

Planiranje gradova i sela je termin koji potiče iz Velike Britanije (od *Town and Country Planning Act*¹⁸ iz 1947. godine, usvojenog u periodu neosredno posle rata kao odgovor na procese industrijalizacije i urbanizacije) i koji se našao u širokoj upotrebi na čitavom evropskom kontinentu. Ovaj pojam se odnosi na politike javnog sektora koje obuhvataju sledeće aktivnosti: planiranje namena/korišćenja zemljišta, urbanističko projektovanje, planiranje predela, urbanu obnovu, planiranje saobraćaja, razvoj objekata javne namene i komunalne infrastrukture, itd. Opšti cilj planiranja gradova i sela je održanje ravnoteže između ekonomskog razvoja, socijalnog blagostanja i kvaliteta životne sredine.

Planiranje korišćenja zemljišta (planiranje namena), zoniranje

Planiranje namena je segment politike javnog sektora koji obuhvata različite discipline i čiji je cilj da se korišćenje zemljišta uredi i reguliše na efikasan način.¹⁹ Planiranjem namena utvrđuje se plansko, estetsko i naučno zasnovano raspolaganje zemljištem, resursima, objektima i uslugama, a sa ciljem da se obezbedi ekološka, socijalna, ekonomska i geografska efikasnost, kao i očuvanje zdravlja i dobrobiti urbanih i ruralnih zajednica.

Zoniranje predstavlja važnu komponentu planiranja namena. Ono obično podrazumeva utvrđivanje aktivnosti koje će biti prihvatljive na određenim parcelama (zelenilo, stanovanje, poljoprivreda, komercijalne ili industrijske delatnosti), zatim utvrđivanje gustine aktivnosti, dozvoljeno zauzeće zemljišta itd.

Planiranje predela

Planiranje predela je aktivnost koja uključuje stručnjake, kako iz javnog, tako i iz privatnog sektora, a sa ciljem stvaranja, očuvanja, unapređenja i restauracije predela različitog obuhvata: od zelenih površina i javnih parkova do velikih površina poput šuma, divljih prostranstava, rudnika i deponija koje treba rekultivisati.

Planiranje predela obuhvata različite veštine/discipline, kao što su pejzažna arhitektura i dizajn, očuvanje prirode, poznavanje flore i ekosistema, pedologija, hidrologija, kulturni predeli, itd. Odredbe Evropske konvencije o predelu daju važne smernice za formulisanje sadržaja i sprovođenje procedure planiranja predela.

¹⁸ U prevodu: Zakon o planiranju gradova i sela. *Prim. prev.*

¹⁹ Izvor: Besplatna enciklopedija Wikipedia za termin na engleskom jeziku (*land-use planning, zoning*).

Takođe pogledati termine „Predeo“ i „Predeona politika“

Planiranje životne sredine

Planiranje životne sredine je relativno nova disciplina koja ima za cilj da integriše praksu urbanog/regionalnog planiranja sa pitanjima zaštite životne sredine²⁰. Planiranje životne sredine odnosi se, kako na urbana/metropolitenska područja, tako i na ruralna/prirodna područja. Ono podrazumeva čitav niz propisa u oblasti životne sredine, od evropskog do lokalnog nivoa.

Najrasprostranjenije značenje planiranja životne sredine je realizacija strogih procena uticaja na životnu sredinu za projekte i programe koji se odnose na korišćenje zemljišta, ekonomski razvoj, saobraćaj, stambenu izgradnju, vazduh, buku, vodu, vlažna područja, ugrožene vrste i staništa, ekosisteme, plavne zone, priobalne zone, vizuelne aspekte itd.

Policentrična prostorna struktura / Policentrični prostorni razvoj

Policentrična prostorna struktura odnosi se na morfologiju mreže naselja. Ona pretpostavlja da na različitim nivoima urbane hijerarhije postoji mnoštvo urbanih aglomeracija slične veličine, za razliku od situacija u kojima jedan jedini veliki urbani centar dominira na svakom nivou, isključujući čak i postojanje prelaznih nivoa. Princip policentrične prostorne strukture i razvoja može se primeniti na različitim geografskim nivoima, od evropskog do regionalnog.

Koncept policentričnog prostornog razvoja prvi put je u evropsku debatu o politikama prostornog razvoja uveo ESDP, da bi zatim bio preuzet u Vodećim principima. Smatra se da policentrična mreža naselja može da podstakne održiv prostorni razvoj, kao i da ublaži prostorne nejednakosti.

Značajan aspekt policentričnosti je da je ona validna na različitim nivoima:

- *primenjena na evropskom nivou, ona treba da omogući nastajanje alternativnih zona globalne ekonomske integracije, koje bi mogle da postanu kontra-teža polarizacionim efektima tzv. Pentagona, odnosno prostora između Londona, Pariza, Milana, Minhena i Hamburga;*
- *na prelaznom nivou (npr. na nacionalnom nivou ili na transnacionalnim područjima), policentričnost treba da dovede do uspostavljanja ravnomerne mreže naselja u okviru koje bi rast ostvarilo više metropolitenskih područja različite veličine, a ne samo prestonice;*

²⁰ Izvor: Besplatna enciklopedija Wikipedia za termin na engleskom jeziku (*environmental planning*).

- na regionalnom nivou, policentričnost treba da omogući da rast i razvoj ostvare i gradovi srednje i male veličine, kako bi se održala i povećala vitalnost ruralnih delova regiona.

U Rezoluciji broj 1 CEMAT-a (2006) o „Policentričnom razvoju: podstaći konkurentnost, poboljšati koheziju“ ističe se da je policentričnost sveobuhvatna tema koja sažima različite konceptualne debate. Kako bi se stimulisao policentrični razvoj, politike prostornog razvoja treba da:

- Podstiču funkcionalnu komplementarnost između različitih nivoa uprave;
- Uzmu u obzir postojanje policentričnih mreža koje se delom preklapaju;
- Stimulišu integralni međusektorski pristup i pristup na više nivoa;
- Jačaju institucionalnu izgradnju kapaciteta;
- Uzmu u obzir postojanje „mekih“ instrumenata koji bi mogli obezbediti efikasniju upotrebu raspoloživih ljudskih, organizacionih i infrastrukturnih resursa;
- Budu usmerene ka potencijalima rasta, posmatrajući gradove kao razvojne motore čija je uloga ključna za endogeni regionalni razvoj;
- Podstiču prilagođene administrativne i organizacione strukture koje mogu da podrže pravičnu raspodelu različitih regionalnih resursa, kao i da apsorbuju opterećenja i negativne uticaje prostornih odluka koje često prevazilaze lokalne administrativne granice.

Povezanost

Povezanost nekog gradskog naselja ili mesta odnosi se na broj, prirodu i kapacitet saobraćajnih i komunikacionih/telekomunikacionih veza sa ostalim gradskim naseljima i glavnim mrežama.

Nivo povezanosti ne zavisi samo od blizine glavnih saobraćajnih i komunikacionih mreža, već prvenstveno od blizine pristupa ovim mrežama (železničke stanice, priključci na autoputeve). Pojam povezanosti odnosi se i na saobraćajne i na telekomunikacione mreže.

Takođe pogledati termine „Evrokoridor“ i „Pristupačnost“

Predeo

Prema Evropskoj konvenciji o predelu, „predeo predstavlja određeno područje, onako kako ga ljudi vide i dožive, čiji karakter je rezultat delovanja i interakcije prirodnih i/ili ljudskih faktora”.²¹

²¹ Evropska konvencija o predelu (Saveta Evrope) stupila je na snagu 2004. godine.

U Vodećim principima²² stoji sledeće: „Evropa je sastavljena od mnoštva predela. Oni svedoče o prošlim i sadašnjim odnosima između čoveka i njegovog prirodnog i izgrađenog okruženja i predstavljaju značajan deo evropskog nasleđa. Razvoj tehnika proizvodnje u poljoprivredi, šumarstvu i industriji, i promene u okviru urbanizma, saobraćaja, drugih infrastrukturnih sistema, turizma i ponašanja u pogledu ispunjavanja slobodnog vremena, za posledicu imaju ubrzanu transformaciju evropskih predela, ne isključujući i negativan uticaj na njihov kvalitet i namenu. Ovo se ne odnosi samo na vredne prirodne predele, već i na sve vrste kulturnih predela, a posebno one koji čine sastavni deo urbanog okruženja“.

Predeona politika

Prema Evropskoj konvenciji o predelu „predeona politika označava izraz opštih principa, strategija i smernica, definisanih od strane nadležnih vlasti, koji omogućavaju preduzimanje određenih mera u cilju zaštite, upravljanja i planiranja predela“.

U okviru opšteg termina „predeona politika“ mogu se razlikovati sledeći tipovi politika:

- U Evropskoj konvenciji o predelu stoji da:
 - „Zaštita predela označava postupke očuvanja i održavanja značajnih ili karakterističnih obeležja predela, opravdane vrednošću nasleđa, proisteklom iz njegove prirodne konfiguracije i/ili ljudske aktivnosti;
 - upravljanje predelom označava postupke, kojima se, iz perspektive održivog razvoja, obezbeđuje redovno održavanje predela, sa ciljem usmeravanja i usklađivanja promene izazvanih društvenim i ekonomskim procesima, kao i procesima u životnoj sredini;
 - planiranje predela označava dugoročne i dalekosežne postupke sa ciljem unapređenja, ponovnog uspostavljanja ili stvaranja predela“.
- U Vodećim principima stoji da „Usvajanjem odgovarajućih mera i boljom koordinacijom sektorskih politika u smislu njihovog uticaja na prostor, politika prostornog razvoja može da doprinese zaštiti, upravljanju i uređenju predela.“ Među različitim merama koje mogu doprineti ostvarenju pomenutih ciljeva, nalaze se: integrisanje planiranja predela u prostorno planiranje i sektorske politike, analiza i opšta procena predela, sprovođenje integralnih politika, uključivanje razvoja i zaštite predela u međunarodne programe, kao i prekograničnu i transnacionalnu saradnju, podizanje svesti javnosti, privatnih

²² Vodeći principi za održiv prostorni razvoj evropskog kontinenta. CEMAT 2000.

organizacija i teritorijalnih organa vlasti o vrednosti predela, i značajnije uključivanje uređenja predela u programe obuke.

Prekogranična, transnacionalna, međuregionalna saradnja

Teritorijalna saradnja između nacionalnih, regionalnih i lokalnih vlasti je važan element evropske integracije. Ona za cilj ima uklanjanje negativnog uticaja nacionalnih granica na teritorijalni razvoj. U zavisnosti od teritorijalnih nivoa, mogu se razlikovati sledeći vidovi saradnje:

- **Prekogranična saradnja** koja se odvija na relativno kratkim razdaljinama između područja sa obe strane nacionalnih granica. Prekogranična saradnja obuhvata sve vrste aktivnosti koje spadaju u ustaljene aktivnosti lokalnih i regionalnih zajednica, kao što su ekonomski razvoj, prostorno planiranje, turizam i rekreacija, obuka, saobraćaj, zaštita životne sredine itd. Prekogranična saradnja se, takođe, odnosi na područja kao što su Evroregioni, a u nekim slučajevima i na oblasti u kojima se susreću dve ili više država (na primer, Region Saar-Lor-Lux, trougao gornje Rajne).

- **Transnacionalna saradnja** je novija vrsta teritorijalne saradnje koja se, prelazeći preko nacionalnih granica, odvija na većim prostorima (Atlantski luk, Baltički region, Region Zapadnog Sredozemlja itd.). Ova saradnja je više usredsređena na specifična strateška pitanja, kao što su mreže metropolitenskih područja, unapređenje pomorske privrede u priobalnim regionima, opšte poboljšanje pristupačnosti, obimne mere za valorizaciju prirodnog i kulturnog nasleđa itd.

- **Međuregionalna saradnja** je tematske prirode i odvija se između regiona različitih a ponekad i veoma udaljenih zemalja, obično bez teritorijalnog kontinuiteta. Međuregionalna saradnja može da obuhvati transfer znanja (know-how) i iskustva, zajedničko unapređenje tehnika i metodologija koje doprinose razvoju regiona ili preduzeća, unapređenje međunarodnog/interkontinentalnog turizma itd. Međuregionalna saradnja može, takođe, da se odvija između regiona u istoj zemlji, sa ili bez teritorijalnog kontinuiteta.

Prigradska područja

Prigradska/periurbana područja su područja na kojima se odvija prelazak iz striktno ruralne u urbanu sredinu. Ona često predstavljaju direktan spoj urbanog i ruralnog i na kraju mogu da se razviju u potpuno urbana područja. To su mesta u kojima stanovništvo igra ključnu ulogu, odnosno u kojima se odvija potpun životni ciklus.

Većina prigradskih područja se nalazi na obodu formiranih urbanih područja, ali se takođe mogu nalaziti i u okviru ruralnih predela u vidu zona u kojima se razvija rezidencijalna funkcija. Prigradska područja najčešće nastaju kao posledica procesa suburbanizacije ili nekontrolisanog širenja gradova.

Takođe pogledati termin „Suburbanizacija“.

Pristupačnost

Pod pristupačnošću se podrazumeva lakoća kojom se može stići do odredišta²³. Pored geografske pristupačnosti koju obezbeđuje saobraćajna infrastruktura, povezivanje putem naprednih telekomunikacionih sistema podstiče virtuelno povezivanje različitih područja.

Pristupačnost zavisi od obima i kvaliteta saobraćajne infrastrukture i usluga. Ljudi koji žive u veoma pristupačnim mestima mogu brzo da stignu do brojnih odredišta, dok ljudi nastanjeni u nepristupačnim mestima za to isto vreme mogu da stignu do manjeg broja mesta. Napredak telekomunikacionih sistema uslovio je pojavu novog, virtuelnog, oblika pristupačnosti, koji čini važan segment valorizacije potencijala teritorijalnog razvoja. Nivo pristupačnosti je veoma važan činilac teritorijalnog razvoja, naročito u današnjem kontekstu globalizacije.

Takođe pogledati termin „Povezanost“

Procena održivosti

Visok udeo troškova i pritisak proizvodnje na životnu sredinu utvrđuju se na samom početku, jer ovi uticaji mogu da se osećaju u periodu od dvadeset i više godina. Procena održivosti je metod koji je nastao sa ciljem da stimuliše preduzeća da stvaraju održive proizvode i usluge.

Procena životnog ciklusa proizvoda ima za cilj bolje shvatanje socijalnih i ekonomskih uticaja proizvoda, kao i njihovog uticaja na životnu sredinu. Procene uticaja na održivost²⁴ rade se i u širem kontekstu. Evropska Unija, na primer, vrši procene za potrebe pregovora oko glavnih multilateralnih i bilateralnih trgovinskih sporazuma.²⁵ Različite politike javnog sektora i partnerstva između javnog i privatnog sektora, takođe mogu da budu predmet izrade procene uticaja na održivost, na osnovu koje je moguće utvrditi njihov dugoročan ekonomski i socijalni efekat, kao i uticaj na životnu sredinu.

²³ Izvor: Besplatna enciklopedija Wikipedia za termin na engleskom jeziku (*accessibility*).

²⁴ Za „Procenu uticaja na održivost“ koristi se skraćenica SIA, izvedena od naziva na engleskom jeziku „Sustainability Impact Assessment“. Prim. prev.

²⁵ Izvor: Saopštenje Evropske komisije o proceni uticaja na održivost. 2002.

Procena uticaja na prostor

Procena uticaja na prostor je metod koji za cilj ima utvrđivanje uticaja svih tipova prostorno orjentisanih politika javnog sektora, mera i projekata na prostor, a posebno na teritorijalnu održivost i koheziju. U tom smislu, uticaji na prostor koje treba utvrditi mogu biti ekonomske, socijalne, ekološke i kulturne prirode. Oni mogu biti povezani sa promenama u domenu pristupačnosti, biodiverziteta, izbora lokacija, egionalnih/lokalnih mogućnosti zapošljavanja, kvaliteta života, itd.

Procene uticaja na prostor rade se zbog toga što brojne sektorske politike/projekti izazivaju promene u prostoru, a da pri tome ne doprinose neminovno i ostvarivanju ciljeva politika prostornog razvoja.

Ex-post procene uticaja na prostor pokazuju kako su politike sprovedene u prošlosti uticale na prostor i kakve pouke iz toga mogu da se izvuku. One su važne zbog podizanja nivoa svesti, kao i zbog unapređenja metoda evaluacije.

Ex-ante procene uticaja na prostor su neophodne zbog anticipiranja mogućih uticaja budućih politika, a time i zbog lakšeg izbora između različitih mogućih političkih opcija.

Izrada procene uticaja na prostor je veoma kompleksan proces, jer u obzir treba uzeti brojne međusobne uticaje. Iz tog razloga, metodologija za izradu procene uticaja još uvek se nalazi u fazi uobličavanja i unapređivanja.

Procena uticaja na životnu sredinu

Procena uticaja na životnu sredinu je analiza mogućih uticaja koje neki projekat može da ima na ekosisteme, ljudsko zdravlje i razvoj usluga. Glavni uticaji koje treba analizirati su: uticaj na zemljište, uticaj na vazduh, dejstvo buke na zdravlje, ekološki uticaj (uključujući i procene uticaja na ugrožene vrste), procene geoloških rizika i posledice zagađenja voda.

Direktiva o Proceni uticaja na životnu sredinu²⁶ (zakonodavstvo EU) doneta je 1985. godine, a izmenjena je i dopunjena 1997. i 2003. godine. Procedurom procene uticaja na životnu sredinu obezbeđuje se da posledice određenih projekata po životnu sredinu budu utvrđene i procenjene pre nego što se dobije odobrenje za realizaciju projekta. Javnost, takođe, može da dá svoje mišljenje, a svi rezultati se razmatraju prilikom sprovođenja postupka za odobrenje projekta. Javnost se kasnije obaveštava o odluci.

Takođe pogledati termin „Strateška procena uticaja na životnu sredinu“

²⁶ Na engleskom jeziku „EIA Directive“ (od „Environmental Impact Assessment“), a na francuskom „Directive EIE“ (od „Evaluation de l'impact sur l'environnement“). *Prim. prev.*

Projekti prostornog razvoja

Projekte prostornog razvoja izrađuju ili kontrolišu javne institucije, sa ciljem podsticanja teritorijalnog razvoja na različitim nivoima. Projekti prostornog razvoja mogu da obuhvataju infrastrukturne radove, privredni napredak i razvoj specifičnih područja, mere urbane rehabilitacije, restauraciju degradiranih ekosistema, itd.

Uopšteno govoreći, projekti prostornog razvoja su deo opštih razvojnih strategija. Dok se neki projekti sprovode od vrha ka bazi, uključujući, pre svega, vlasti na različitim nivoima, drugi se sprovode od baze ka vrhu, uključujući, pre svega, civilno društvo i privatne interese (kao u slučaju partnerstva između javnog i privatnog sektora).

Prostorni razvoj, Politika prostornog razvoja

Prostorni razvoj se odnosi na promene u prostoru u svim domenima (ekonomski, socijalni, ekološki, fizički).

Posmatranje prostornog razvoja (na primer, u kontekstu ESPON programa), izrada analiza trendova prostornog razvoja i studija predviđanja budućeg prostornog razvoja, spadaju u aktivnosti koje su neophodne za pripremu politika prostornog razvoja.

Pojam „politike prostornog razvoja“ je prilično nov. Nastao je tokom devedesetih godina prošlog veka (u vreme kada su usvojeni ESDP i Vodeći principi) i označava politiku koja stimuliše razvoj prostora u skladu sa opštim principima. Da bi se principi naznačeni u Vodećim principima i ESDP-u ostvarili, potrebno je da politike javnog sektora (sektorske ili druge) budu međusobno usklađene.

Takođe pogledati termine „Teritorijalni razvoj“ i „Održivi prostorni razvoj“

Prostorno planiranje

Prostorno planiranje se odnosi na metode pomoću kojih javni sektor utiče na distribuciju ljudi i aktivnosti na različitim prostornim nivoima²⁷, kao i na lociranje infrastrukture i zona prirode i rekreacije.

Aktivnosti prostornog planiranja sprovode se na različitim nivoima uprave i vlasti (lokalnom, regionalnom ili nacionalnom), dok se saradnja u ovoj oblasti odvija i u prekograničnim, transnacionalnim i evropskim okvirima.

²⁷ Izvor: Besplatna enciklopedija Wikipedia za termin na engleskom jeziku (*spatial planning*).

Region

Pojam regiona je višedimenzionalan i može da se odnosi na:

- geografsko područje koje ima snažan prirodni identitet i homogenost (na primer, planinsko ili priobalno područje);
- teritoriju sa izraženim ekonomskim identitetom ili homogenošću (na primer, prostor koji se koncentriše oko nekog metropolitenskog područja, zatim područje koje karakterišu specifične aktivnosti, poput proizvodne industrije);
- političko-administrativnu jedinicu kojom upravlja izabrana regionalna skupština ili predstavnici državne uprave;
- teritoriju sa specifičnim kulturnim identitetom i istorijom (regionalni jezik i kultura, itd.).

Regionalni razvoj / Regionalno planiranje

Pod regionalnim razvojem se podrazumeva istovremeno povećawe bogatstva u regionu i aktivnosti koje su dovele do tog povećanja. Regionalni razvoj ima jaku privrednu orijentaciju, ali može da obuhvata i socijalne i kulturne aspekte.

Regionalno planiranje je grana planiranja korišćenja zemljišta / planiranja namena, koja se bavi organizacijom infrastrukture, porastom naselja i neizgrađenim područjima na nivou regiona²⁸. Regionalno planiranje generalno doprinosi regionalnom razvoju, međutim može da ispunjava i druge ciljeve, kao što je održivost u smislu životne sredine. Pod regionalnim planiranjem se obično podrazumevaju aktivnosti prostornog planiranja na regionalnom nivou.

Rizik od elementarnih nepogoda i prirodnih katastrofa

Brojni događaji u prirodi predstavljaju rizik za životnu, izgrađenu i prirodnu sredinu, jer predstavljaju pretnju po život ljudi i životinja i uništavaju njihova staništa. Iz tog razloga, primenom adekvatnih preventivnih mera ljudske naseobine treba, koliko god je to moguće, zaštititi od elementarnih nepogoda.

Prema njihovom intenzitetu, dejstvu i šteti koju nanose, elementarne nepogode (ili rizici) mogu se svrstati i u prirodne katastrofe. Prirodna katastrofa je, u tom

²⁸ Izvor: Besplatna enciklopedija *Wikipedia* za termin na engleskom jeziku (*regional development / regional planning*).

smislu, posledica interakcije između rizika od elementarnih nepogoda i ljudskih aktivnosti²⁹.

Glavne elementarne nepogode su: lavine, suše, zemljotresi, poplave, klizanje i odronjavanje zemljišta, vulkanske erupcije, cunami, tornada, cikloni, šumski požari itd.

U proteklim decenijama bili smo svedoci povećanja učestalosti, obima i intenziteta prirodnih katastrofa. Rizici se mogu u velikoj meri smanjiti ukoliko se primene mere za sprečavanje i ublažavanje katastrofa, a koje se, na primer, zasnivaju na savremenim tehnologijama prognoziranja (u smislu razvijanja sistema za rano upozoravanje), kao i na poboljšanom planiranju namena i naselja i korišćenju bezbednijih tehnika izgradnje.

Ruralno područje / Selo

Ruralna područja su retko naseljena područja u kojima nema nekog većeg grada. Pojam sela odnosi se na određene tipove predela i korišćenja zemljišta, gde poljoprivreda i prirodne površine imaju veoma važan udeo.

Ekonomski osnov ruralnih područja je sve raznovrsniji. Iako poljoprivreda još uvek igra značajnu ulogu u mnogim ruralnim područjima, tokom vremena su se razvili i drugi izvori prihoda, kao, na primer, seoski turizam, proizvodne aktivnosti manjeg obima, rezidencijalna privreda (smeštaj penzionera), proizvodnja obnovljive energije, itd. Mnoga ruralna područja su multifunkcionalna, a jedan broj njih se, zahvaljujući boljim saobraćajnim komunikacijama i uslugama, našao u zoni uticaja metropolitenskih područja i velikih gradova.

Takođe pogledati termine „Ruralni razvoj“ i „Okosnica ruralnog razvoja“

Ruralni razvoj

Ruralni razvoj je poseban aspekt prostornog razvoja. On počiva na činjenici da je industrijsko i urbano društvo, koje u Evropi dominira već više od jednog veka, zapostavilo rast i razvoj brojnih ruralnih područja, a posebno onih perifernih i najudaljenijih. Iz tog razloga, ruralni razvoj je postao jedan od prioriteta politika prostornog razvoja u većini evropskih zemalja.

U Evropi je poslednjih godina, međutim, došlo do snažne diverzifikacije ruralnih područja, pri čemu su neka od njih „profitirala“ od blizine velikih aglomeracija, a druga od turizma i/ili od doseljavanja penzionera, dok se jedan broj ruralnih

²⁹ Izvor: Besplatna enciklopedija Wikipedia za termine na engleskom jeziku (*natural hazard, natural risk, natural disaster*).

područja i dalje suočava sa problemom izolacije i marginalizacije, koji dovodi do iseljavanja stanovništva. U skladu sa ovom situacijom, zadaci ruralnog razvoja su veoma raznovrsni i u velikoj meri zavise od konteksta i stanja u kojem se navedena ruralna područja nalaze. Oni obuhvataju mere kao što su poboljšanje pristupačnosti, uslova za život, životne sredine, zatim, očuvanje kulturnih predela i kulturnog i istorijskog nasleđa, promovisanje ekoturizma, podsticanje gradova male i srednje veličine, kao i velikih sela da postanu uslužni centri ruralnog zaleđa, promovisanje visoko-kvalitetnih regionalnih poljoprivrednih, šumskih i zanatskih proizvoda, usvajajući istovremeno postupke proizvodnje koji ne narušavaju životnu sredinu.

Strateška procena uticaja na životnu sredinu

Strateška procena uticaja na životnu sredinu ne odnosi se na moguće uticaje pojedinačnih projekata (kao u slučaju procene uticaja na životnu sredinu), već na moguće uticaje pojedinih planova i programa na životnu sredinu.

Direktiva EU koja se odnosi na procenu uticaja pojedinih planova i programa na životnu sredinu³⁰, obezbeđuje da se u toku pripreme i pre usvajanja određenih planova i programa, identifikuju i procene njihove posledice na životnu sredinu. Uprava i institucije koje su nadležne za životnu sredinu mogu da daju svoje mišljenje koje se, zajedno sa svim ostalim mišljenjima, razmatra tokom sprovođenja planskih procedura. Nakon usvajanja plana ili programa, javnost se upoznaje sa odlukom i načinom na koji je ona doneta. U slučaju značajnih prekograničnih uticaja, informišu se ugrožena država članica i njena javnost i daje im se mogućnost da prilože svoje primedbe koje se kasnije razmatraju u postupku donošenja odluka u okviru zemlje koja izrađuje plan ili program. Uključivanjem javnosti i integrisanjem aspekta životne sredine u izradu planova i programa radi ostvarivanja ciljeva održivog razvoja, strateška procena uticaja na životnu sredinu za cilj ima povećanje transparentnosti procesa planiranja.

Suburbanizacija

Suburbanizacija je proces koji se odnosi na razvoj predgrađa oko velikih gradova i metropolitenskih područja. Proces suburbanizacije nastaje kao posledica demografskog rasta (povećanja ukupnog broja stanovnika) i unutrašnjeg restrukturiranja gradova.

Mnogi stanovnici većih gradova više ne žive i ne rade u istom delu grada, već biraju da žive u predgrađima i da svakodnevno putuju na posao. Predgrađa su naseljene oblasti, locirane ili na rubovima gradova ili izvan njihovih

³⁰ Tzv. SEA Direktiva, usvojena 2001. godine (SEA je skraćenica izvedena od engleskog naziva „Strategic Environmental Assessment“). Prim. prev.

administrativnih granica ili, čak, izvan spoljnih elemenata konurbacije. Proces suburbanizacije se često poistovećuje sa nekontrolisanim urbanim širenjem, posebno kada dolazi do pogoršanja saobraćaja i uništavanja predela i prirodnih resursa³¹.

Takođe pogledati termin „Nekontrolisano (spontano) urbano širenje“

Sveobuhvatni pristup prostornom razvoju

Sveobuhvatni pristup prostornom razvoju je pristup politika prostornog razvoja koji razmatra sve činioce koji bi mogli da utiču na prostorni razvoj nekog područja, bez obzira na njihovu prirodu (prirodni uslovi, kao što su klimatske promene ili rizici od elementarnih nepogoda, ljudske aktivnosti, na primer, privatna ulaganja ili socio-kulturne navike, politike javnog sektora u različitim domenima, itd.). Ovaj pristup posvećuje naročitu pažnju koherentnosti sektorskih politika, čiji uticaj na prostor ima za cilj da (u najvećoj mogućoj meri) obezbedi teritorijalnu koheziju i izbegne nedostatke u vidu nedovoljne sinergije, nezadovoljavajuće raspodele resursa i transformacije prostora u neželjenom pravcu.

Takođe pogledati termine „Prostorni razvoj“ i „Održiv prostorni razvoj“

Tehnološki rizik

Tehnološki rizik je nužno povezan sa ljudskim aktivnostima u oblasti industrijske proizvodnje i proizvodnje energije, saobraćaja, izgradnje, javnih radova, itd. Rizici od industrijskih, nuklearnih, rudarskih i podzemnih aktivnosti, rizici od prevoza opasnih materija (kopnom, rekom ili morem) ili opasnost od probijanja brana, spadaju u glavne tehnološke rizike.

Prevenција od tehnoloških rizika, čiji cilj je suzbijanje pojavljivanja tehnoloških akcidenata i njihovih mogućih uticaja, propisuje se odgovarajućim nacionalnim zakonima. Ona može da obuhvata i mere koje se odnose na politike prostornog razvoja, posebno na politiku korišćenja zemljišta.

Tehnoopolis / Tehnološki centar / Tehnološki park / Naučni park

Tehnoopolis (poznat i kao tehnološki centar, tehnološki park ili naučni park) podrazumeva područje na kome su koncentrisane brojne aktivnosti javnog i privatnog sektora koje se odnose na razvoj i istraživanje, tehnološki razvoj, transfer tehnologije, visok nivo naučnog obrazovanja, visoko tehnološku proizvodnju i usluge, itd. U mnogim slučajevima, tehnoopolisi obuhvataju jedan

³¹ Izvor: Besplatna enciklopedija Wikipedia za termin na engleskom jeziku (*suburbanisation*).

ili više specijalizovanih klastera preduzeća visoke tehnologije, inkubatore mladih preduzeća, centar poslovanja i inovacija, klastere za konsalting.

Načela na kojima se zasnivaju tehnopolisi su: stvaranje sinergije između različitih zainteresovanih strana koje su prisutne na lokaciji (preduzeća, istraživačke i razvojne aktivnosti, mlada preduzeća, usluge, itd.), izbor aktivnosti koje će u tehnopolisu biti locirane (na primer, uklanjanje stovarišta ili zagađujućih industrijskih aktivnosti), unapređenje i podrška vlasti (lakše pribavljanje i uređivanje zemljišta, podrška istraživačkim i obrazovnim aktivnostima, itd.) i, konačno, postojanje izvanrednog radnog ambijenta, koji je značajan za imidž preduzeća i organizacija prisutnih na lokaciji.

Teritorijalna kohezija

Teritorijalna kohezija predstavlja najviši cilj teritorijalnog razvoja u Vodećim principima i ESDP-u. Iako se nalazi u zvaničnim dokumentima na najvišem nivou, pojam teritorijalne kohezije do sada nije naišao na jedinstvenu definiciju. On se, uglavnom, smatra konceptom koji je komplementaran ciljevima ekonomske i socijalne kohezije i koji za cilj ima promovisanje harmoničnog i homogenog razvoja celokupnog prostora. Postoji opšta saglasnost da je teritorijalna kohezija višedimenzionalni pojam koji ima najmanje tri glavne komponente³², i to:

- teritorijalni kvalitet: kvalitet životne i radne sredine; uporedivost životnog standarda između različitih prostornih celina; sličan pristup uslugama od opšteg interesa i znanju;
- teritorijalna efikasnost: efikasna eksploatacija energetske resursa, zemljišta i prirodnih resursa; konkurentnost ekonomske strukture i atraktivnost teritorije; spoljašnja i unutrašnja pristupačnost; sposobnost suprotstavljanja destruktivnim silama koje proističu iz procesa globalizacije; teritorijalna integracija i saradnja između regiona;
- teritorijalni identitet: prisustvo „socijalnog kapitala“; sposobnost stvaranja zajedničkih vizija budućnosti; lokalni „know-how“ i lokalne specifičnosti; proizvodna orijentacija i komparativne prednosti svake teritorije ponaosob.

³² Roberto Camagni: "Razlozi za teritorijalnu koheziju i mesto politika prostornog razvoja u evropskom modelu društva". Rad predstavljen na Bečkom seminaru o "Teritorijalnoj koheziji i evropskom modelu društva" jula 2005. godine.

Teritorijalna saradnja

Pod teritorijalnom saradnjom se podrazumeva razvoj zajedničkih aktivnosti u oblasti politika prostornog razvoja na različitim nivoima uprave. Poseban značaj ima teritorijalna saradnja duž nacionalnih granica, ali i između jedinica uprave u okviru iste zemlje. Cilj teritorijalne saradnje je da podstakne teritorijalnu integraciju, kao i da promoviše konkurentnije i održivije oblike teritorijalnog razvoja od onih koji bi proistekli iz pojedinačnih i fragmentiranih mera koje se sprovode bez dogovaranja. Teritorijalnu saradnju ostvaruju organi uprave na različiti nivoima, ali se u nju mogu uključiti i drugi akteri (NVO, privatni sektor, itd.).

Takođe pogledati termin „Prekogranična, transnacionalna, međuregionalna saradnja“

Teritorijalni potencijal

Poznato je da svako područje ima specifičan potencijal (ili kapital), koji se razlikuje od potencijala drugih područja i koga određuje niz faktora, među kojima su: geografski položaj, veličina, proizvodnja i infrastruktura, klima, prirodni resursi, kvalitet života i životne sredine ili privredne aktivnosti aglomeracije, biznis inkubatori, industrijske zone ili mreže drugih ekonomskih aktivnosti koje doprinose smanjenju troškova transakcija. Druge komponente su više socijalne i kulturne prirode i uključuju faktore kao što su tradicija, shvatanje, neformalna pravila koja omogućavaju da ekonomski činoci funkcionišu zajedno u uslovima neizvesnosti, solidarnosti i međusobnog pomaganja. Pojam teritorijalnog potencijala obuhvata i kvalitativnu dimenziju koja se odnosi na interakciju između institucija, pravila, praktičnih iskustava i aktera (proizvođača, istraživača i kreatora politika) koji obezbeđuju kreativnost i inovativnost³³.

Pojam teritorijalnog potencijala (ili kapitala) podržava teorije i strategije endogenog rasta koje se, kao odgovor na nestabilnost ili negativne uticaje spoljašnjih faktora koji dovode do nezaposlenosti, zatvaranja ili izmeštanja preduzeća, razvijaju i primenjuju od sedamdesetih godina prošlog veka. Poslednjih godina, pojam teritorijalnog potencijala postao je ponovo aktuelan usled sve veće međunarodne i međuregionalne konkurentnosti u kontekstu evropskih integracija i ubrzane globalizacije.

³³ OECD Prostorni pregled. 2001. str. 15.

Teritorijalni razvoj

Pod teritorijalnim razvojem podrazumeva se proces postepene transformacije nastanjenog geografskog prostora. On obuhvata fizičke (infrastruktura, ruralni i urbani predeli, itd.), ali i strukturne komponente teritorije ili naselja, tj. geografsku distribuciju stanovništva i ljudskih aktivnosti, sa posebnim osvrtom na veličinu i međusobnu povezanost gradskih naselja.

Teritorijalni razvoj je opšti pojam koji se, takođe, navodi i kao cilj politika javnog sektora („politika teritorijalnog razvoja“). Opšti karakter pojma teritorijalnog razvoja proističe iz činjenice da on za cilj nema samo ekonomski razvoj regiona, već i njihovu održivost sa ekonomskog, socijalnog, ekološkog i kulturnog aspekta. Teritorijalni razvoj, stoga, ima visoko kvalitetnu dimenziju koja zahteva veliku koherentnost prilikom koncipiranja i sprovođenja politika javnog sektora.

Teritorijalni razvoj snažno odražava aktuelnu situaciju u Evropi, koju karakterišu niske stope rasta i velike regionalne neravnomernosti. Dok su u periodu snažnog rasta tokom posleratnih decenija glavni zadaci politika prostornog planiranja bili vođenje procesa rasta kroz regulisanje korišćenja zemljišta, obezbeđivanje infrastrukture i podsticajnih mera za privlačenje investicija (srodni pojmovi bili su „prostorno planiranje“, „territorial planning“, „aménagement du territoire“, „Raumordnung“, „Ordenacion del territorio“, itd.) danas je teritorijalni razvoj postao opšti prioritet koji treba da obezbedi radna mesta i usluge i umanjiti teritorijalne nejednakosti.

Upravljanje gradom (urbani menadžment)

U opštem kontekstu politika prostornog razvoja, upravljanje gradovom obuhvata niz politika javnog sektora koje se formulišu i sprovode na lokalnom ili metropolitanskom nivou, kako bi pokrile velik broj pitanja iz oblasti planiranja namena, saobraćaja, stanovanja, urbane obnove, preuređenja napuštenog i *brownfield* zemljišta, zaštite životne sredine, upravljanja otpadom, snabdevanja energijom i vodom, obezbeđenja usluga i komunalne infrastrukture, ekonomskog razvoja, socijalne kohezije i integracije, očuvanja i unapređenja kulturnog nasleđa, promovisanja i razvoja kulture, itd.

Glavni problem sa kojim Evrope mora da se suoči je sve kompleksniji sistem veza između siromaštva, niskih prihoda, nezaposlenosti, niskog obrazovnog i kvalifikacionog nivoa, neuslovnog stanovanja i nedovoljne opremljenosti, daljeg nekontrolisanog širenja gradova, itd.³⁴ Gradovi, takođe, treba da poboljšaju svoju konkurentnost i opšti imidž, kako bi razvili funkcije koje obezbeđuju vosoku

³⁴ „Osnove Ljubljanske deklaracije“ CEMAT 2003.

dodatnu vrednost i kako bi privukli investicije. Poseban zadatak urbanog menadžmenta je revitalizacija zapuštenih gradskih četvrti i problematičnih prigradskih područja, sa posebnim osvrtom ne samo na fizičke i ekološke karakteristike, već i na ekonomske i socijalne resurse stanovništva, kao i njihovu socio-kulturnu integraciju. Ključni elementi politika upravljanja gradom su pristupi koji uključuju obezbeđivanje i obnovu stanova u okviru lokalnih programa obnove u kojima učestvuje i samo stanovništvo.

Upravljanje prostorom

Upravljanje prostorom je opšti pojam koji označava način na koji se, ukupno posmatrano, sprovode prostorno orjentisane politike. Prilikom evaluacije upravljanja prostorom analizira se njegov doprinos ostvarenju ciljeva politika prostornog razvoja. Upravljanje prostorom je rezultat kvaliteta odnosa između različitih nivoa i sektora u okviru pomenutih politika. Ono se odnosi na horizontalnu i vertikalnu saradnju prilikom koncipiranja i sprovođenja politika prostornog razvoja. U tom smislu, od posebnog značaja su principi supsidijarnosti i reciprociteta, navedeni u Vodećim principima:

„Upravljanje prostorom se može posmatrati kao nastanak i primena inovativnih zajedničkih oblika planiranja i usmeravanje socio-prostornih procesa. U najjednostavnijem smislu, upravljanje prostorom može se shvatiti kao tradicionalna i praktična primena opštih principa upravljanja na politike prostornog razvoja... Razumno upravljanje prostorom podrazumeva ovladavanje prostornim procesima putem ukazivanja na prostorne implikacije različitih politika koje su predvideli akteri u okviru javnog i privatnog sektora. Cilj je da se postigne dogovor o zajedničkim ciljevima i podeli odgovornosti za sprovođenje strategija i politika prostornog razvoja.³⁵“

Da bi se povećao kvalitet upravljanja prostorom, često je potrebno pojačati ulogu onih regionalnih i lokalnih organa vlasti koji obezbeđuju koherentnost i veću efikasnost politika javnog sektora koje se na datom prostoru sprovode.

Upravljanje rečnim slivom

Upravljanje rečnim slivom se odnosi na upravljanje vodnim resursima u rečnom slivu i obuhvata glavni rečni tok, sve njegove pritoke, kao i podzemne vode. Aktivnosti upravljanja vodom obuhvataju sprečavanje poplava, kontrolu aktivnosti koje utiču na nivo i kvalitet vodnih resursa (zahvatanje vode, mestimično ili difuzno zagađenje) i sve mere koje su neophodne za očuvanje ekološkog balansa hidrološkog sistema rečnog sliva.

³⁵ Rezolucija CEMAT-a broj 2 (2006) o upravljanju prostorom: jačanje kapaciteta kroz bolju koordinaciju

Upravljanje zemljištem

Upravljanje zemljištem može se definisati kao proces održivog upravljanja namenama i razvojem zemljišnih resursa³⁶.

Pošto se zemljišni resursi koriste u svrhe koje mogu biti međusobno konkurentne, sve namene bi trebalo planirati i njima upravljati na integralan način. Upravljanje zemljištem je tesno povezano sa planiranjem namena i fizičkim planiranjem. Pod upravljanjem zemljištem takođe se može smatrati i postupak pribavljanja zemljišta (kupovina zemljišta od strane uprave radi ostvarivanja budućih namena, kao što su zaštita prirodnih područja ili razvoj zemljišta za posebne namene, kao, na primer, za stanovanje ili infrastrukturu).

Urbana obnova / Urbana regeneracija / Urbana revitalizacija / Urbana rehabilitacija / Urbana restauracija

Gradovi se suočavaju sa problemom starenja urbane strukture i izgrađenih površina, izmenama ekonomskih funkcija, kao i promenama socijalnih karakteristika stanovništva. Da bi se održala harmonija životnog ambijenta, ekonomska dinamičnost i uravnotežena socijalna struktura, potrebno je sprovesti niz aktivnosti u okviru javnog ili mešovitog, javno-privatnog sektora. Potrebno je, međutim, napraviti razliku između:

- **urbane obnove**, koja za cilj ima zamenu osiromašenih gradskih četvrti i napuštenih područja projektima velikih razmera, koji uključuju izgradnju stanova, usluge, sistem prevoza, površine za rekreaciju, itd. Ponekad su troškovi obnavljanja gradova vrlo visoki za zajednicu, pa se takav tip aktivnosti u današnje vreme ređe koristi nego pre nekoliko decenija;
- **urbane regeneracije i revitalizacije**, koja za cilj ima transformisanje prevaziđene socio-ekonomske osnove nekih urbanih područja u održiviju socio-ekonomsku osnovu, kroz privlačenje novih aktivnosti i preduzeća, modernizaciju urbane strukture, unapređenje urbane životne sredine i diverzifikaciju socijalne strukture;
- **urbane rehabilitacije i restauracije**, koja za cilj, na prvom mestu, ima regeneraciju i očuvanje izgrađenog nasleđa ili urbane životne sredine, uključujući i ekosisteme. Pored obnove istorijskih građevina i predela, ove aktivnosti takođe obuhvataju modernizaciju i unapređenje tehničkih objekata i poštovanje normi i standarda u pogledu životne sredine i bezbednosti.

³⁶ Izvor: Besplatna enciklopedija Wikipedia za termin na engleskom jeziku (*land management*).

Urbana struktura / Mreža naselja

Morfološka/funkcionalna ocena i analiza malih gradova i drugih naselja omogućava određivanje njihove strukture. Urbanu strukturu čine glavni elementi i funkcije koji se javljaju u okviru nekog urbanog područja, kao što su: morfologija grada (kompaktna ili disperzna, jedan ili više centara), razmeštaj urbanih područja u odnosu na njihovu starost (srednjovekovna, posleratna, itd.) i glavne funkcije (komercijalne delatnosti, stanovanje, industrija, rekreacija, itd.), socijalni razmeštaj i organizacija (siromašne i napuštene zone, zone imućnih, zone u kojima živi srednja klasa, zone sa visokim udelom imigranata, itd.), glavne karakteristike saobraćaja i saobraćajni koridori (sistem puteva, sistem javnog prevoza).

Pojam mreže naselja odnosi se na karakteristike razmeštaja gradova, sela, zaseoka i drugih naseobina na širem prostoru. U tom smislu, možemo razlikovati sledeće tipove regiona: aglomeracije (različita naselja organizovana oko dominantnog metropolitenskog područja), regioni raštrkanih naselja (homogen razmeštaj malih i srednjih urbanih entiteta na nekom području), regioni sa policentričnom mrežom naselja (organizacija regiona oko nekoliko urbanih entiteta), regioni mreže gradova (izrazito funkcionalno međuzavisni urbani entiteti bez fizičkog kontinuiteta), konurbacije (tesno grupisanje različitih urbanih entiteta).

Urbani ekosistem

Urbani ekosistem predstavlja zajednicu biljaka, životinja i ljudi koji naseljavaju urbanu sredinu. Iako se radi o području kojim dominiraju izgrađene strukture, poput zgrada, puteva, kanalizacije i električnih vodova, ono, takođe, obuhvata i bogat mozaik zelenih površina (parkove, dvorišta, ulično zelenilo, zelene površine, urbane vodene tokove, komercijalno uređene predele i neizgrađene parcele) koji predstavlja žilu kucavicu urbanog ekosistema.

Iako, ponekad, izgledaju fragmentirano, ovi elementi funkcionišu kao deo jednog organizma. Urbani ekosistemi su, po pravilu, veoma degradirani sistemi gde zemljište, biljni pokrivač, temperatura i vode trpe brze promene. Život biljaka u urbanim ekosistemima je drugačiji od onog u prirodnim ekosistemima. Čak i u okviru prirodnih ili delimično prirodnih područja grada kao što su parkovi, vegetacija je često veoma izmenjena i napadnuta netipičnim i invazivnim vrstama. Izuzetno važno pitanje urbanih ekosisteme je njihova sposobnost da obezbede zdravu sredinu, kako za prirodni ekosistem, tako i za građane. Urbana ekologija, kao relativno nova disciplina, ispituje i prati urbane ekosisteme (faktore koji omogućavaju da divlje rastinje i životinje prežive u izgrađenim sredinama, uticaje modela urbanog razvoja na ekološke uslove) i

*pokušava da objedini sve uslove koji su neophodni za zdraviju i bolje uređenu zajednicu.*³⁷

Urbani razvoj

Kao i u slučaju prostornog razvoja, pod urbanim razvojem mogu se smatrati promene koje se javljaju unutar nekog (urbanog) područja ili uticaji različitih aktivnosti koje doprinose razvoju tog područja. Podsticanje urbanog razvoja podrazumeva jačanje različitih ekonomskih, socijalnih, ekoloških i kulturnih potencijala gradova i urbanih područja.

Urbani razvoj obuhvata širok dijapazon politika javnog sektora koje se baziraju na multidisciplinarnom znanju. Uključivanje civilnog društva kroz participaciju i partnerstvo je, takođe, od presudnog značaja za rešavanje složenih pitanja urbanog razvoja. U okviru strategija urbanog razvoja poslednjih godina se kao prioritetni ciljevi pojavljuju održivost, uključivanje svih zainteresovanih i socijalna kohezija.

Urbanističko projektovanje

Urbanističko projektovanje je tradicionalna disciplina urbanizma, koja je u modi bila posebno u vreme kada se urbanizam isključivo bavio planovima izgradnje. Urbanističko projektovanje je naročito korišćeno u vreme planiranja novih gradova, obuhvatajući izgled čitavog grada. Od nedavno, u žiži urbanističkog projektovanja se nalazi uređenje javnih površina (ulice i parkovi)³⁸.

Projektovanje, izgradnja i upravljanje javnim površinama zahteva interdisciplinarni pristup (inženjering, ekologiju, poznavanje lokalne istorije, planiranje saobraćaja, arhitekturu, itd.), kao i konsultacije i pregovore na različitim nivoima i sa različitim zainteresovanim stranama.

Urbanizacija

Urbanizacija je dugoročan proces koji se odlikuje porastom udela gradskog stanovništva i širenjem urbanih područja.

Proces urbanizacije je u Evropi započeo sa Prvom industrijskom revolucijom u XVIII veku, nastavljavajući da se heterogeno širi kontinentom više od dva veka. Ovaj proces je imao različite faze (urbanizacija, deurbanizacija ili kontraurbanizacija, reurbanizacija) koje su u različite evropske zemlje stizale u

³⁷ Izvor: Profil urbanih ekosistema. *Earth on Edge*. Izveštaj Bil Moyersa.

³⁸ Izvor: Besplatna enciklopedija *Wikipedia* za termin na engleskom jeziku (*urban design*).

različito vreme, u zavisnosti od njihovog geografskog položaja i istorijskih okolnosti. Step en urbanizacije je udeo gradskog stanovništva u ukupnom stanovništvu neke zemlje (ili regiona). Stopa urbanizacije predstavlja porast udela urbane populacije u određenom periodu.³⁹ Proces urbanizacije u nekom regionu ima velike posledice na njegovu privredu i ekologiju. Postoje različiti oblici (modeli) urbanizacije ili koncentracije ljudskih aktivnosti, naselja i socijalne infrastrukture (monocentrična mreža naselja, policentrična mreža naselja, kompaktni gradovi, predgrađa, itd.).

Urbanizam

Urbanizam, odnosno planiranje gradova, je disciplina koja se bavi fizičkim, socijalnim, ekonomskim i ekološkim razvojem metropolitenskih regiona, opština i četvrti⁴⁰. Urbanizam podrazumeva izradu planova korišćenja zemljišta i planova izgradnje, kao i određivanje lokalnih pravila za izgradnju i zaštitu životne sredine.

Istorijski posmatrano, u XIX veku na urbanizam su uticale novopriznate discipline kao što su arhitektura i građevinarstvo, koje su počele da kodifikuju racionalne i stilizovane pristupe rešavanju urbanih problema kroz projektovanje prostora. Tokom dvadesetog veka, oblast urbanizma je proširena uvođenjem ekonomskog i socijalnog planiranja i planiranja životne sredine.

Urbano područje

Urbano područje je područje koje fizički pripada većem ili manjem gradu i koje odlikuje visok udeo izgrađenih površina, velika gustina naseljenosti i radnih mesta i značajna opremljenost saobraćajnom i drugom infrastrukturom (što nije slučaj u ruralnim područjima). Urbanim područjima smatraju se i neizgrađene, odnosno, zelene površine koje gradsko stanovništvo koristi u rekreativne svrhe.

Takođe pogledati termine „Urbanizacija“, „Urbani razvoj“ i „Ruralno područje“

³⁹ Izvor: Besplatna enciklopedija *Wikipedia* za termin na engleskom jeziku (*urbanisation rate*).

⁴⁰ Izvor: Besplatna enciklopedija *Wikipedia* za termin na engleskom jeziku (*urban planning*).

Asocijacija prostornih planera Srbije

Council
of Europe

Council
de l'Europe

European Conference of Ministers
responsible for Spatial/Regional Planning
Conférence Européenne des Ministres
responsables de l'Amenagement du Territoire